

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล
(Individual Study)

การปฏิรูประบบงานนิติวิทยาศาสตร์ตามหลักนิติธรรม

จัดทำโดย พลตำรวจโท วิฑูรย์ นิติวรางกูร
รหัส ๖๑๐๖๓๗

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม
หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๖
วิทยาลัยศาลรัฐธรรมนูญ
สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

การปฏิรูประบบงานนิติวิทยาศาสตร์ตามหลักนิติธรรม

พลตำรวจโท วิชาญ นิติวรางกูร

บทนำ

นิติวิทยาศาสตร์” (Forensic Science) เป็นศาสตร์แห่งสหวิชาชีพและสหวิทยาการแขนงหนึ่ง ที่ถูกนำมาใช้ในการพิสูจน์ยืนยันการกระทำความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา ในกระบวนการยุติธรรม ในอดีตมีกระแสวิพากษ์วิจารณ์ของประชาชนในสังคมว่าการดำเนินคดี ตามกฎหมายของเจ้าหน้าที่ตำรวจไม่ถูกต้อง มักจับกุมผู้บริสุทธิ์เพื่อลดกระแสกดดันจากผู้บังคับบัญชา หรือญาติผู้เสียหาย หรือหวังอามิสสินจ้างไม่ให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ต้องหา และที่สำคัญไม่มีพยานหลักฐาน ทางวิทยาศาสตร์ กลับเชื่อแต่คำให้การของพยานบุคคลซึ่งบางครั้งก็มิได้ให้การตามความจริง ผลทำให้ กระบวนการยุติธรรมไม่เป็นที่ยอมรับเชื่อถือของประชาชน และส่งผลให้ประชาชนขาดศรัทธาใน กระบวนการยุติธรรมในที่สุด แต่ในปัจจุบันนิติวิทยาศาสตร์ (Forensic Science) มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่ง ในกระบวนการยุติธรรม เพราะมีการปรับเปลี่ยนจากการเน้นความสำคัญของประจักษ์พยานมาสู่ ระบบพิสูจน์การกระทำความผิดโดยการรับฟังพยานหลักฐานทางด้านวิทยาศาสตร์ และมีการนำความรู้ ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาใช้ในการสอบสวนคดีอาญามากขึ้น หรือแม้กระทั่ง การพิจารณาคดีในชั้นศาลก็มีการรับฟังพยานหลักฐานทางด้านวิทยาศาสตร์เป็นสำคัญ ในประเทศที่พัฒนาแล้ว อาทิเช่น ประเทศญี่ปุ่น และสหรัฐอเมริกา มีการนำเอาความรู้ทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีต่างๆ มาพัฒนาใช้ในการตรวจพิสูจน์หลักฐานต่างๆ ทำให้ผลที่ได้มีความถูกต้องแท้จริง ส่งผลดีต่อการสืบสวนติดตามจับกุมคนร้ายในคดีต่างๆ โดยเฉพาะประเทศญี่ปุ่น เมื่อเกิดคดีฆาตกรรม เกิดขึ้น สามารถจับกุมคนร้ายได้ถึงร้อยละ ๙๐ โดยการใช้เครื่องมือและความรู้ทางวิทยาศาสตร์ และ เทคโนโลยีที่มีการค้นคว้าวิจัยและผลิตขึ้นอย่างทันสมัย ผสานกับหลักนิติวิทยาศาสตร์นี้ ทำให้กระบวนการสอบสวนคดีอาญาบรรลุผลสำเร็จเป็นอย่างมาก

ด้วยความสำคัญเช่นนี้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ จึงได้บัญญัติ เกี่ยวกับ “การปฏิรูประบบงานนิติวิทยาศาสตร์” ไว้ในหมวด ๑๖ การปฏิรูปประเทศ มาตรา ๒๕๘ ง.ด้านกระบวนการยุติธรรม ข้อ(๒) ว่า “ปรับปรุงระบบการสอบสวนคดีอาญาให้มีการตรวจสอบและ ถ่วงดุลระหว่างพนักงานสอบสวนกับพนักงานอัยการอย่างเหมาะสม กำหนดระยะเวลาในการปฏิบัติหน้าที่

ของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายให้ชัดเจนเพื่อมิให้เกิดข้อขัดแย้งและความ และสร้างความเชื่อมั่นในการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวน และพนักงานอัยการในการสอบสวนคดีอาญา รวมทั้งกำหนดให้การสอบสวนต้องใช้ประโยชน์จากนิติวิทยาศาสตร์ และจัดให้มีบริการทางด้านนิติวิทยาศาสตร์มากกว่าหนึ่งหน่วยงานที่มีอิสระจากกันเพื่อให้ประชาชนได้รับบริการในการพิสูจน์ข้อเท็จจริงอย่างมีทางเลือก” ซึ่งสามารถนำมาตีความในทางปฏิบัติได้ว่า ในกระบวนการยุติธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระบวนการสอบสวนคดีอาญา รัฐจะต้องกำหนดให้กระบวนการสอบสวนคดีอาญาใช้ประโยชน์จากนิติวิทยาศาสตร์ที่มีประสิทธิภาพ มีมาตรฐาน โปร่งใส และตรวจสอบได้ ทั้งนี้จุดมุ่งหมายหลักก็คือการให้ประชาชนได้รับบริการทางนิติวิทยาศาสตร์ที่สะดวก รวดเร็ว และเป็นธรรม

อย่างไรก็ตาม การปฏิรูประบบงานนิติวิทยาศาสตร์จำเป็นต้องมีหลักในการกำหนดประเด็นปฏิรูป และหลักการที่จะนำมาใช้จะต้องเป็นหลักการที่สามารถสร้างความเป็นธรรมในสังคมได้ และทำให้การปฏิรูปนำไปสู่การอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้แก่ประชาชนอย่างแท้จริง หลักดังกล่าวนี้คือ “หลักนิติธรรม” หรือ “The Rule of Law” ซึ่งหมายถึง หลักพื้นฐานแห่งกฎหมาย ที่กฎหมายและกระบวนการยุติธรรมจะต้องไม่ฝ่าฝืน ขัดหรือแย้งต่อหลักนิติธรรม และหลักนิติธรรมนี้จะถูกล่วงละเมิดมิได้ ดังที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ได้ให้ความสำคัญต่อหลักดังกล่าว โดยบัญญัติไว้ในมาตรา ๓๖วรรคสอง ว่า “รัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล องค์กรอิสระ และหน่วยงานของรัฐ ต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และหลักนิติธรรม เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติและความผาสุกของประชาชนโดยรวม” ผู้ศึกษาจึงจะได้นำเสนอแนวคิดในการนำหลักดังกล่าวนี้มาใช้ในการปฏิรูประบบงานนิติวิทยาศาสตร์ โดยได้ทำการศึกษาเรื่อง “การปฏิรูประบบงานนิติวิทยาศาสตร์ตามหลักนิติธรรม” มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวคิดในการนำหลักนิติธรรมมาใช้ในการปฏิรูประบบงานนิติวิทยาศาสตร์ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายการปฏิรูปและเป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ อย่างแท้จริงต่อไป

๑. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับนิติวิทยาศาสตร์

๑.๑ ความหมายของนิติวิทยาศาสตร์

นิติวิทยาศาสตร์ (Forensic Science) คือ “การนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์ทุกสาขามาประยุกต์ใช้ เพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงในคดีความเพื่อผลในการบังคับใช้กฎหมายและการลงโทษ”

“Forensic Science is a unique and interesting forum to incorporate many different areas of science with real world learned in class to "solve a crime.”

Forensic Science is the areas of science that pertain to the law. It is primarily involved in gathering scientific evidence proving that a crime has occurred, and by whom it was committed. This evidence is acquired by utilizing certain areas of biology, chemistry, analytical science and mathematics

๑.๒ การพิสูจน์หลักฐาน และสาขาต่างๆ ของนิติวิทยาศาสตร์

นิติวิทยาศาสตร์ (Forensic Science) : คือ “การนำวิทยาศาสตร์ทุกสาขามาประยุกต์ใช้เพื่อประโยชน์แห่งกฎหมาย” ประโยชน์แห่งกฎหมายที่กล่าวถึงนี้ได้แก่ ประโยชน์ทางนิติบัญญัติในเรื่องการออกกฎหมาย และประโยชน์ของการบังคับใช้กฎหมายในการลงโทษ(enforcement) ซึ่งวิทยาศาสตร์จำแนกกว้างๆออกได้เป็น ๒ ประเภท

๑) วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (Natural Sciences) เป็นเรื่องของสิ่งที่มีความจริงตลอดเวลา วิชาที่จัดอยู่ในวิทยาศาสตร์ธรรมชาตินี้จะเป็นพวกวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ เช่น เคมี ชีววิทยา และฟิสิกส์ เป็นต้น

๒) วิทยาศาสตร์ประยุกต์ (Apply Sciences) เป็นสิ่งที่นักวิทยาศาสตร์นำมาประยุกต์พัฒนาเพื่อใช้ประโยชน์แก่มวลมนุษย์

ดังนั้นนิติวิทยาศาสตร์จึงอาจจำแนกออกได้เป็น ๒ ประเภท ตามการจำแนกประเภทของวิทยาศาสตร์ กล่าวคือ

๑) นิติวิทยาศาสตร์ที่เป็นวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ได้แก่ วิชาพิสูจน์หลักฐาน (Criminalities) เป็นศาสตร์แขนงหนึ่งซึ่งอาศัยกฎเกณฑ์ ทฤษฎีต่างๆของวิทยาศาสตร์หลายสาขา เช่น เคมี ฟิสิกส์ ชีววิทยา มารวมกันภายใต้กำหนดกฎเกณฑ์แห่งกฎหมาย เพื่อบรรลุจุดประสงค์สำคัญ คือ การพิสูจน์การกระทำผิด หรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา

๒) นิติวิทยาศาสตร์ที่เป็นวิทยาศาสตร์ประยุกต์ โดยการนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในสาขาต่างๆ มาประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อกระบวนการยุติธรรม ดังนั้น นิติวิทยาศาสตร์ในประเภทนี้มีด้วยกันหลายสาขา ยกตัวอย่างเช่น

๒.๑) นิติเวชศาสตร์ (Legal Medicine) หมายถึง วิชาแพทย์ที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย และยังรวมไปถึงวิชากฎหมายในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการแพทย์และประกอบวิชาชีพของแพทย์ด้วยขอบเขตของวิชานิติเวชศาสตร์ในปัจจุบันกว้างขวางมาก อาจแบ่งได้เป็นส่วนๆ ดังต่อไปนี้

ก. ธรรมศาสตร์คลินิก (Clinical Jurisprudence) หมายถึง การตรวจและให้ความเห็นเกี่ยวกับการตรวจรักษาผู้ป่วยที่มีคดีความในศาล เช่น การตรวจบาดแผล การตรวจร่างกายผู้เสียหายในคดีความผิดทางเพศ การตรวจผู้ป่วยหรือผู้ที่มีประกันชีวิต เป็นต้น

ข. นิติพยาธิวิทยา (Forensic Pathology) หมายถึง การตรวจชันสูตรพลิกศพตามกฎหมายการให้ความเห็นเกี่ยวกับเหตุและพฤติการณ์ที่ตาย

ค. นิติพิษวิทยา (Forensic Toxicology) การตรวจวิเคราะห์หาพิษหรือสารพิษจากศพหรือส่วนของศพหรือจากพยานวัตถุอื่น

ง. นิติเซโรโลยี (Forensic Serology) การตรวจหาหมู่เลือด หมู่ น้ำเหลือง หมู่ของโปรตีนในน้ำเหลือง ตลอดจนตรวจหาหมู่ของเอ็นไซม์ เพื่อการพิสูจน์ความเป็นพ่อลูก พิสูจน์คราบเลือด เป็นต้น

จ. นิติจิตเวชศาสตร์ (Forensic Psychiatry) คือการตรวจวินิจฉัยผู้ป่วยโรคจิตที่เกี่ยวข้องกับคดีต่างๆ

ช. เวชศาสตร์การจราจร (Traffic Medicine) ได้แก่ การตรวจร่างกายผู้ขับขี่ยานพาหนะ การตรวจหาความเมาโดยการตรวจปริมาณแอลกอฮอล์ในเลือดในคดีจราจร เป็นต้น

ฉ. การตรวจพยานวัตถุทางชีววิทยา (Biological Trace Evidence) ได้แก่ การตรวจเส้นผม คราบอสุจิ คราบเลือด ซึ่งจะใช้เป็นพยานหลักฐานในทางคดีต่างๆ

๒.๒) นิติวิศวกรรมศาสตร์ (Forensic Engineering) เป็นสาขาวิชาที่ประยุกต์ใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการตรวจสอบ เพื่อค้นหาข้อมูลทางกายภาพของความเสียหาย ความล้มเหลวในงานด้านวิศวกรรม เป็นกระบวนการตรวจสอบ วัสดุ ผลิตภัณฑ์ โครงสร้าง ชิ้นส่วนที่เกิดความเสียหายไม่สามารถใช้งานได้ ที่ก่อให้เกิดการเรียกร้องค่าเสียหายรวมถึงการฟ้องร้อง ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับกฎหมายโดยสามารถช่วยในการพิจารณาตัดสินคดีให้ได้ถูกต้องตามความเป็นจริง

๒.๓) นิติทันตวิทยา (Forensic Odontology) เป็นการพิสูจน์เอกลักษณ์บุคคลโดยใช้ฟันทั้งจากบุคคลที่มีชีวิตและศพ

๒.๔) นิติมนุษย์วิทยา (Forensic Anthropology) เมื่อมีการค้นพบกระดูกที่ต้องสงสัยว่าเป็นมนุษย์หรือไม่ ณ ที่ใด โอกาสที่จะเรียกใช้นักวิทยาศาสตร์ที่อยู่ในสาขามนุษยวิทยานั้นมีมากทีเดียวที่จะเห็นได้เด่นชัด ได้แก่ กรณีการเกิดอุบัติเหตุซึ่งมีผู้ประสบเคราะห์กรรมเป็นจำนวนมาก และไม่อาจทราบจากสภาพร่างกายที่หลงเหลืออยู่ว่าเป็นของผู้ใดบ้างนั้น นักมนุษย์วิทยาจะมีบทบาทเป็นอย่างมาก เพราะไม่เพียงแต่ต้องเป็นผู้ยืนยันการตายเท่านั้น ยังต้องระบุให้แน่ชัดว่าเป็นผู้ใด เพื่อการตัดสินเกี่ยวกับสินไหมทดแทนประกอบการฟ้องร้องทางแพ่งหรือการจัดการเกี่ยวกับทรัพย์สิน การจดทะเบียนสมรสใหม่

เป็นต้น บุคคลที่ทำหน้าที่นี้มักจะเป็นนักมนุษยวิทยาในสาขาวิชาการตรวจวิเคราะห์เกี่ยวกับกระดูก โครงร่างมนุษย์ โดยเริ่มต้นศึกษาตั้งแต่มนุษย์สมัยดึกดำบรรพ์เป็นต้นมา เทคนิคต่างๆ ได้ถูกพัฒนาขึ้นมา เพื่อให้สามารถบอกอายุ เพศ เชื้อชาติ และโครงร่างของผู้ตายนั้น นับเป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์เป็นอย่างมาก ในการสืบสวนสอบสวน นักมนุษยวิทยามักจะประจำอยู่ในมหาวิทยาลัยต่างๆ ทำหน้าที่ด้านการสอนและ วิจัยในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง ในขณะที่เดียวกันก็รับปรึกษากับหน่วยงานต่างๆ เป็นรายเรื่อง โดยคิดค่าธรรมเนียม ส่วนหนึ่งของผู้ประกอบการอาชีพสาขานี้อาจทำงานประจำอยู่กับห้องปฏิบัติการ สถาบันนิติเวชวิทยาที่มีขนาดใหญ่ อีกส่วนหนึ่งอาจประจำอยู่ในหน่วยงานกระทรวงกลาโหมเพื่อทำหน้าที่ ตรวจโครงร่างกระดูกของทหารสูญหายในระหว่างสงคราม

๑.๓ สถานที่เกิดเหตุและพยานหลักฐานทางชีววิทยา

เมื่อมีการกระทำที่กฎหมายบัญญัติเป็นความผิดเกิดขึ้น สถานที่เกิดเหตุถือเป็นสถานที่แรก ของกระบวนการต่าง ๆ และเป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินการทั้งหลาย เพื่อให้ได้มาซึ่งพยานหลักฐานที่สามารถนำมาพิสูจน์ถึงการกระทำผิดและตัวผู้กระทำผิด เหตุในคดีอาญาร้ายแรงเมื่อเกิดเหตุดังกล่าวขึ้น แล้วผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบทุกแขนง เช่น พนักงานสอบสวน เจ้าหน้าที่ตำรวจสถานที่เกิดเหตุ ผู้ชำนาญการ ตรวจพิสูจน์จะต้องให้ความสนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตรวจเก็บรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อตรวจพิสูจน์ ทางวิทยาศาสตร์ และนำผลที่ได้มาประมวลเหตุการณ์ให้ได้ข้อสรุปที่แท้จริงของรายละเอียด แห่งคดี ผลการตรวจวัตถุพยานดังกล่าวจึงเป็นข้อมูลที่สามารถนำมาใช้สนับสนุนการสืบสวนสอบสวน และใช้เป็นพยานหลักฐานต่อศาลในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องภายหลังเกิดเหตุ ด้วยเหตุนี้ จึงไม่ใช่เพียงแต่พนักงานสอบสวนหรือเจ้าหน้าที่ตำรวจสถานที่เกิดเหตุเท่านั้นที่ต้องเรียนรู้และรอบรู้ การตรวจสถานที่เกิดเหตุ แม้แต่อัยการ ผู้พิพากษา และผู้ตรวจพิสูจน์หรือผู้ชำนาญการที่ตรวจพิสูจน์ ของกลางต่างๆ ทางวิทยาศาสตร์ก็ควรศึกษาและรอบรู้ไว้ เพราะมีโอกาสเสมอที่ผู้ชำนาญการจะต้อง เข้าร่วมตรวจเก็บวัตถุพยานในสถานที่เกิดเหตุ รวมถึงการให้คำแนะนำการเก็บรักษาพยานหลักฐาน ที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เพื่อประโยชน์สูงสุดในการนำมาใช้ตรวจพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งในทางทฤษฎี “สถานที่เกิดเหตุเริ่มต้น ณ จุดที่ผู้กระทำความผิดเริ่มกระทำไปจนถึงบริเวณ ที่ผู้กระทำความผิดหลบหนีไป รวมทั้งบริเวณที่มีวัตถุพยานต่างๆอยู่ด้วย” แต่ในทางปฏิบัติเป็นการยาก ที่จะระบุลงไปได้ชัดๆ ว่าขอบเขตของสถานที่เกิดเหตุนั้นอยู่ตรงไหน ดังนั้น สถานที่เกิดเหตุจึงประกอบ ไปด้วยสถานที่ต่างๆที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์นั้นรวมๆกัน ได้แก่ บริเวณที่พบศพ บริเวณที่ศพ ถูกเคลื่อนย้าย บริเวณที่พบวัตถุพยาน และรวมถึงบริเวณที่เกี่ยวข้องเนื่องด้วย เช่น บริเวณที่ ผู้กระทำความผิดเข้ามาหาผู้ตาย บริเวณที่ผู้กระทำความผิดหลบหนีไป และบริเวณที่พักของ

ผู้กระทำความผิดด้วย เป็นต้น แต่ปกติแล้ว เรามักจะเริ่มจากบริเวณที่เหตุเกิดหรือบริเวณที่พบศพก่อน ถือเป็น Primary crime scene แล้วจึงขยายวงกว้างออกไป ในทางปฏิบัติพนักงานสอบสวนจะเป็นผู้รับผิดชอบในการกำหนดและตรวจสถานที่เกิดเหตุ ผู้เชี่ยวชาญการตรวจพิสูจน์ทางชีววิทยาจะเข้าไปมีบทบาทก็ต่อเมื่อพนักงานสอบสวนได้ร้องขอให้เข้าไปร่วมหรือช่วยทำการตรวจเก็บพยานหลักฐานทางชีววิทยาต่างๆ หรืออาจขอความเห็นว่าเป็นบริเวณนั้นเป็นสถานที่เกิดเหตุหรือเกี่ยวข้องกับเหตุที่เกิดขึ้นนั้นหรือไม่อย่างไร เพื่อนำความเห็นของผู้ชำนาญการพิสูจน์ไปใช้ในแนวทางการสืบสวนสอบสวน เพราะสถานที่เกิดเหตุโดยสภาพแล้วก็คือพยานวัตถุชนิดหนึ่งนั่นเอง

๑.๔ หลักฐานทางนิติวิทยาศาสตร์กับกระบวนการพิจารณาคดีอาญา

กระบวนการยุติธรรมของประเทศไทยมีการปรับเปลี่ยนจากการเน้นความสำคัญของประจักษ์พยานมาสู่ระบบพิสูจน์การกระทำความผิดโดยการรับฟังพยานหลักฐานทางด้านวิทยาศาสตร์ มีการนำหลักนิติวิทยาศาสตร์มาใช้ควบคู่กับกระบวนการยุติธรรมซึ่งเป็นมาตรการในการป้องกันและปราบปรามการก่ออาชญากรรมทางหนึ่ง ซึ่งใช้หลักนิติวิทยาศาสตร์ ๒ ประเภท คือ นิติวิทยาศาสตร์ที่เป็นวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ เช่น วิชาพิสูจน์หลักฐาน รวมถึงการตรวจสถานที่เกิดเหตุและเก็บรวบรวมวัตถุพยานในสถานที่เกิดเหตุ และนิติวิทยาศาสตร์ที่เป็นวิทยาศาสตร์ประยุกต์โดยการนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในสาขาต่างๆ มาประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อกระบวนการยุติธรรม โดยขณะเดียวกันนิติวิทยาศาสตร์ได้ถูกนำมาใช้ประโยชน์ในงานสืบสวนสอบสวน เช่น การตรวจสถานที่เกิดเหตุและการถ่ายรูป การตรวจลายนิ้วมือฝ่ามือฝ่าเท้า การตรวจเอกสาร การตรวจทางฟิสิกส์ เช่น ตรวจร่องรอยการเฉี่ยวชนรถ การตรวจทางนิติเวช เช่น งานนิติพยาธิ งานนิติวิทยา งานชีวเคมีและการตรวจทางชีววิทยา เช่น ตรวจเส้นผม เลือด อสุจิ และตรวจรหัสพันธุกรรม (DNA) ในการพิจารณาคดีอาญา ในกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทย มีข้อที่ต้องวินิจฉัยชี้ขาดอยู่ ๒ ประการได้แก่ ข้อกฎหมายและข้อเท็จจริง หลักในการวินิจฉัยจะต้องพิจารณาค้นคว้าหาข้อเท็จจริงหรือความสัจจริงในคดีว่าเป็นอย่างไร แล้วจึงยกข้อกฎหมายขึ้นปรับวินิจฉัยว่าจำเลยควรจะได้รับโทษหรือควรจะได้รับ การปล่อยตัวไป ตามกฎหมายลักษณะพยานข้อเท็จจริงที่ศาลจะรับรู้ได้เองจำกัดอยู่เพียงข้อเท็จจริงที่เป็นไปตามธรรมดา ธรรมดาซึ่งบุคคลธรรมดาจะพึงรู้ได้เอง ส่วนข้อเท็จจริงอย่างอื่นที่อยู่นอกเหนือไปจากความรู้ของบุคคลธรรมดาศาลรับรู้เองไม่ได้ ฉะนั้นฝ่ายผู้กล่าวหาจะต้องพิสูจน์ให้ประจักษ์แก่ศาลว่าผู้ต้องหาได้กระทำการที่อ้างว่าเป็นความผิดนั้นจริง โดยพยานหลักฐานที่เกี่ยวกับข้อเท็จจริงในคดี (relevant evidence) หมายความว่า พยานที่มีแนวโน้มที่จะทำให้ความมีอยู่ของข้อเท็จจริงใดโดยผลจากการวินิจฉัยมีความเป็นไปได้มากกว่าหรือน้อยกว่าการไม่มีพยานหลักฐาน กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ พยานหลักฐานที่เกี่ยวข้อง

ข้อเท็จจริงในคดีเกี่ยวข้องกับพยานหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ในสาขาต่างๆ ที่มีคุณค่าในการพิสูจน์ความจริงที่เกิดขึ้น สามารถยืนยันข้อเท็จจริงได้ ซึ่งสิ่งต่างๆ ที่จะนำไปใช้เป็นพยานหลักฐานในคดีจำต้อง มีคุณค่าในตัวเอง

พยานหลักฐานทางนิติวิทยาศาสตร์ เป็นพยานหลักฐานที่เกิดขึ้นด้วยการวิเคราะห์ หรือวิจัย ซึ่งในทางกฎหมาย ถือว่า พยานหลักฐานเหล่านี้เป็นพยานหลักฐานอย่างหนึ่งที่จะนำเข้าสู่กระบวนการพิจารณาหรือจะนำเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาลเพื่อให้ศาลวินิจฉัยว่าจำเลยมีความผิดหรือไม่ โดยกำหนดวิธีการนำเสนอไว้ คือ หากคู่ความประสงค์จะอ้างหลักฐานทางนิติวิทยาศาสตร์เข้าสู่สำนวนเพื่อนำสืบข้อเท็จจริงให้นำสืบโดยผู้เชี่ยวชาญซึ่งได้ทำการตรวจ ได้วิเคราะห์หรือได้วิจัยสังเกตเหตุการณ์หรือสิ่งของต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับในคดีนั้นมาแล้ว ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่าพยานหลักฐานทางวิทยาศาสตร์นี้ก็คือ พยานความเห็นของผู้เชี่ยวชาญตามกฎหมายนั่นเอง ที่ผ่านมามีการนำหลักฐานทางนิติวิทยาศาสตร์มาช่วยคลี่คลายคดีต่างๆ ที่มีความสำคัญ และมีความยุ่งยากสลับซับซ้อนทั้งที่เกิดขึ้นทั้งในประเทศและต่างประเทศมาแล้วหลายคดี ในประเทศไทยคดีที่สำคัญ และมีความสลับซับซ้อนซึ่งคลี่คลายลงได้โดยอาศัยหลักฐานทางนิติวิทยาศาสตร์ ได้แก่ คดีฆาตกรรม น.ส.ดอริส ฟอน ฮาเฟน นางแบบสาวชาวเดนมาร์ก เมื่อ ๒๔ มกราคม พ.ศ.๒๕๑๑, คดีฆาตกรรมนางศยามล พ.ศ.๒๕๓๖, คดีฆาตกรรมนายแสงชัย สุนทรวัฒน์ พ.ศ.๒๕๓๙, คดีฆาตกรรม น.ส.เจนจิรา พลอยอรุณศรี นักศึกษาแพทย์ปี ๕ พ.ศ.๒๕๔๑

โดยสรุปแล้ว ถือได้ว่านิติวิทยาศาสตร์นี้เป็นการประยุกต์ใช้ความรู้ทางวิชาการทางด้านต่างๆ ผสมเข้ากับการบังคับใช้ทางกฎหมาย เพื่อเป็นประโยชน์ต่อกระบวนการยุติธรรม ให้สามารถอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้กับผู้เสียหาย และผู้ต้องหาได้เป็นอย่างดี ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ประเทศไทยจะต้องส่งเสริมให้มีการพัฒนาทางด้าน การตรวจวิเคราะห์ต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น รวมถึงการนำเอานิติวิทยาศาสตร์นี้มาส่งเสริมกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทยให้ทัดเทียมกับอารยประเทศ ซึ่งจะส่งผลอย่างดียิ่งต่อประชาชนคนไทยในท้ายที่สุด

ประโยชน์ของพยานหลักฐานทางนิติวิทยาศาสตร์กับการแก้ไขปัญหาอาชญากรรม

๑) เป็นเครื่องช่วยชี้ว่ามีการก่ออาชญากรรมแน่นอน เช่น ผู้เสียหายแจ้งว่าถูกข่มขืน และตรวจพบว่าผู้เสียหายมีเสื้อผ้าฉีกขาด มีแผลตามร่างกาย

๒) เป็นเครื่องช่วยชี้ว่าผู้ต้องสงสัยได้อยู่ในที่เกิดเหตุ เช่น ตรวจได้ขนแมวที่ขากางเกงของผู้ต้องสงสัยที่ผู้ต้องสงสัยอธิบายที่มาไม่ได้ และบ้านที่ผู้เสียหายถูกข่มขืนเลี้ยงแมว

๓) เป็นเครื่องช่วยชี้ว่าบุคคลนั้นเกี่ยวข้องกับอาชญากรรมที่เกิดขึ้น เช่น พบลายพิมพ์นิ้วมือผู้ต้องสงสัยในคานในของถุงมือที่ถอดทิ้งไว้ในบ้านที่ถูกลักขโมย

๔) เป็นเครื่องช่วยกันผู้บริสุทธิ์ออกไป เช่น เด็กหญิง ๒ คนพี่น้อง กล่าวหาว่าผู้ต้องสงสัยวางยาแล้วทำมีดมีร้าย แต่การตรวจทั้งเลือดและปัสสาวะของเด็กแล้วไม่พบสารใด

๕) เป็นเครื่องยืนยันคำให้การของผู้เสียหาย เช่น ผู้เสียหายอ้างว่าถูกผู้ต้องสงสัยแทงมือผู้เสียหายจึงเอามือที่เลือดออกป้ายไปบนแขนเสื้อของผู้ต้องสงสัย จากการตรวจพบว่าคราบเลือดบนแขนเสื้อของผู้ต้องสงสัยเป็นเลือดของผู้เสียหายจริง

๖) ผู้ต้องสงสัยที่ถูกยันด้วยพยานทางฟิสิกส์อาจจะสารภาพ เช่น คดีเจนนิจรา เมื่อพิสูจนได้ว่า ผู้ตายเสียชีวิตเพราะถูกยิง ในขณะที่ผู้ต้องหาให้การกับตำรวจก่อนหน้านี้ว่า ฆ่าโดยการบีบคอผู้ต้องหาจึงสารภาพ

๗) มีค่ามากกว่าประจักษ์พยานเพราะเคยมีการทดลองแล้วพบว่า ประจักษ์พยานอาจให้การคลาดเคลื่อนไปได้ เมื่อเวลาผ่านไปเป็นเดือนหรือเป็นปีพยานหลักฐานทางนิติวิทยาศาสตร์ได้รับความเชื่อถือจากศาลมากขึ้นเรื่อยๆ

๘) การไม่พบพยานทางนิติวิทยาศาสตร์ช่วยยืนยันว่าไม่มีอาชญากรรม เช่น แจ้งว่าถูกลักทรัพย์แต่ตรวจแล้วไม่มีร่องรอยงัดและทรัพย์ที่ว่าหายยังอยู่

๑.๕ การรวบรวมพยานหลักฐาน

การรวบรวมพยานหลักฐานเป็นหน้าที่ของพนักงานสอบสวนหรือตำรวจ การพิจารณาพยานหลักฐานที่ได้จากการสอบสวนตกเป็นหน้าที่ของพนักงานอัยการ ส่วนศาลยุติธรรมโดยผู้พิพากษาซึ่งนำพยานหลักฐานของคู่ความที่ได้จากการสอบสวน จึงปฏิเสธไม่ได้ว่า การรวบรวมพยานหลักฐานเป็นสิ่งที่ค่อนข้างยากลำบากที่สุด ซึ่งเป็นหน้าที่ของพนักงานสอบสวนหรือผู้เกี่ยวข้องในการสืบสวนสอบสวน เมื่อกล่าวถึงการสืบสวน หมายความว่า การแสวงหาข้อเท็จจริงและหลักฐานซึ่งพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจได้ปฏิบัติไปตามอำนาจหน้าที่ เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชนและเพื่อที่จะทราบรายละเอียดแห่งความผิด ดังนั้น ผู้มีอำนาจสืบสวนคือพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจส่วนการสอบสวน หมายความว่า การรวบรวมพยานหลักฐานและการดำเนินการทั้งหลายอื่นตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ ซึ่งพนักงานสอบสวนได้ทำไปเกี่ยวกับความผิดที่กล่าวหาเพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงหรือพิสูจนความผิดเพื่อจะเอาตัวผู้กระทำผิดมาฟ้องลงโทษ ซึ่งเป็นหน้าที่ของพนักงานสอบสวน ซึ่งกฎหมายให้มีอำนาจและ หน้าที่ทำการสอบสวนดังนั้น พนักงานสอบสวนจึงเป็นผู้ทำการรวบรวมพยานหลักฐาน ทั้งพยานบุคคล พยานวัตถุ และพยานเอกสาร

กระบวนการสืบสวนและสอบสวน ถึงแม้จะมีความแตกต่างในวัตถุประสงค์และวิธีการก็ตาม แต่ต้องควบคู่กันไป ซึ่งการสืบสวนมีทั้งเป็นการดำเนินการก่อนการกระทำความผิดทางอาญา

เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย อันเป็นมาตรการเชิงรุกเพื่อตัดวงจรการเกิดของคดีอาญา และเป็นการดำเนินการหลังมีการกระทำความผิดทางอาญาเกิดขึ้นอันเป็นมาตรการเชิงรับ โดยมุ่งเน้น เพื่อแสวงหาข้อเท็จจริงและหลักฐานเพื่อทราบรายละเอียดแห่งการกระทำความผิดที่กล่าวหา โดยจะถูก นำมาประกอบเข้ากับการสอบสวนที่พนักงานสอบสวนเป็นผู้ใช้อำนาจตามกฎหมายในการรวบรวม ข้อเท็จจริงและหลักฐานที่ได้เพื่อพิสูจน์ความผิดตามข้อกล่าวหาและเอาตัวผู้กระทำความผิดที่แท้จริง มาฟ้องลงโทษ

การรวบรวมพยานหลักฐานของพนักงานสอบสวน อาจกระทำได้โดยใช้วิธีการ หรือกระบวนการ ตามหลักทั่วไปว่าด้วยการสอบสวน คือ

๑) พยานบุคคล ใช้วิธีบันทึกถ้อยคำของบุคคลนั้น โดยพนักงานสอบสวนรวมเข้าไป ในสำนวน เช่น คำให้การของผู้กล่าวหา ผู้ต้องหา พยาน เป็นต้น

๒) พยานเอกสาร คือ เอกสารต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ในการสอบสวน เช่น บันทึก การตรวจบาดแผลของแพทย์ บันทึกการตรวจพิสูจน์ของกลางของผู้ชำนาญการพิเศษให้รวมเข้าไป ในสำนวน ถ้าสิ่งใดไม่สามารถรวมเข้าสำนวนการสอบสวน ก็ให้ถ่ายภาพรวมเข้าสำนวนได้

๓) พยานวัตถุ ได้แก่ วัตถุของกลางที่จะพิสูจน์ความผิด หรือทราบข้อเท็จจริงนำมารวม ในสำนวนการสอบสวนไม่ได้ก็ให้ทำบัญชีติดไว้ในสำนวน เช่น มีด ไม้ อาวุธปืน เป็นต้น

๔) การดำเนินงานอันจำเป็นของพนักงานสอบสวนเพื่อให้ได้มาซึ่งพยานหลักฐาน ตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ได้แก่ การออกหมายเรียกพยาน การจับกุม ผู้กระทำความผิด การตรวจค้นตัวผู้ต้องหา สิ่งของหรือสถานที่ การตรวจสถานที่เกิดเหตุ ถ่ายรูป การจัดทำ แผนที่สังเขป วาดภาพ พิมพ์ลายนิ้วมือ พิมพ์ลายเท้า เหล่านี้เป็นต้น ย่อมถือเป็นการสอบสวนรวบรวม พยานหลักฐานทั้งสิ้น เช่น การออกหมายเรียกพยานบุคคลมาบันทึกถ้อยคำ ออกหมายเรียกให้ส่ง พยานเอกสารประกอบสำนวนการสอบสวนคดีอาญา หรือขอหมายค้นเพื่อพบหรือยึดพยานวัตถุหรือ ของกลางประกอบคดี เป็นต้น การที่จะทำให้การรวบรวมพยานหลักฐานของพนักงานสอบสวน เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล นั้น ประการแรก คือ ความละเอียดรอบคอบของพนักงานสอบสวน ในการรวบรวมพยานหลักฐาน ประการต่อมา ได้แก่ ตัวพยานหลักฐานที่มีอยู่ในสำนวนการสอบสวน ประการที่สาม คือ ความสามารถนำพยานไปเบิกความต่อศาล ทั้งสามประการดังกล่าวจะต้องอยู่บน พื้นฐานของความชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งถือว่าเป็นหลักของการสอบสวน ที่จะต้องปฏิบัติตามวิธีการของ บทบัญญัติกฎหมายอย่างเคร่งครัด การกระทำที่ขัดต่อหลักกฎหมายย่อมทำให้พยานหลักฐานซึ่งได้มาโดย มิชอบศาลจะไม่รับฟัง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง เป็นไปตามบทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา- ความอาญา มาตรา ๒๒๖ ว่า “พยานวัตถุ พยานเอกสาร หรือพยานบุคคล (ผู้ชำนาญการพิเศษ) ซึ่งน่าจะ

พิสูจน์ได้ว่าจำเลยมีความผิดหรือบริสุทธิ์ให้อ้างเป็นพยานหลักฐานได้ แต่ต้องเป็นพยานชนิดที่มีได้เกิดขึ้นจากการจงใจ มีคำมั่นสัญญา ชูเชิญ หลอกลวง หรือโดยมิชอบประการอื่น และให้สืบตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ หรือกฎหมายอื่น ๆ ด้วยการสืบพยาน”

ในคดีอาญา การรวบรวมพยานหลักฐานเป็นหน้าที่ของพนักงานสอบสวน ที่จะต้องรวบรวมพยานหลักฐานให้เป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา คือ

๑) การรวบรวมพยานหลักฐานจะชอบด้วยกฎหมาย ก็ต่อเมื่อการนั้นได้กระทำโดยพนักงานสอบสวน และพนักงานสอบสวนจะต้องมีเขตอำนาจที่จะสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานคดีนั้น การรวบรวมพยานหลักฐานใดที่ไม่ได้เป็นไปตามนัยดังกล่าวย่อมเป็นการไม่ชอบ และอาจถือไม่ได้ว่ามีการสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานแล้ว

๒) การสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานถือเป็นเงื่อนไขสำคัญในการยื่นฟ้องคดีของพนักงานอัยการ ถ้ายังไม่มี การสอบสวนของพนักงานสอบสวนก็ยังไม่ฟ้องคดีอาญาไม่ได้ สอดคล้องกับหลักกฎหมายที่บัญญัติและจะต้องมีประสิทธิภาพในการจัดการกับผู้กระทำผิด เพื่อส่งผลต่อการควบคุมอาชญากรรมในกระบวนการยุติธรรม

๓) การสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานเป็นการให้อำนาจแก่พนักงานสอบสวนในการปฏิบัติหน้าที่ตามบทบัญญัติของกฎหมายที่กระทบต่อสิทธิเสรีภาพของบุคคลโดยตรงหลายประการ อาทิเช่น อำนาจในการตรวจตัวผู้ต้องหา การค้นพบสิ่งของที่มีไว้เป็นความผิด การจับ การควบคุม เป็นต้น สำหรับพยานหลักฐาน แบ่งเป็น ๓ ประเภท ได้แก่

๑) พยานหลักฐานโดยตรง (Direct Evidence) พยานประเภทนี้ ได้แก่ พยานบุคคลหรือประจักษ์พยานที่รู้เห็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง โดยอาจรับรู้ด้วยประสาทตา หู จมูก สัมผัสหรือลิ้นรส มิใช่ได้ยินได้ฟังมาจากผู้อื่นอีกทอดหนึ่ง

๒) พยานแวดล้อมกรณี (Circumstantial Evidence) หรือพยานหลักฐานทางอ้อม เป็นพยานหลักฐานที่ไม่สามารถพิสูจน์ข้อเท็จจริงได้โดยตรง แต่สามารถนำมาปะติดปะต่อให้เกิดความคิดลำดับหรือเชื่อมโยงเหตุการณ์ได้ เพื่อบอกถึงข้อเท็จจริงบางอย่างหรือหลายอย่าง ซึ่งนำมาใช้คลี่คลายปัญหาในคดีได้

๓) พยานหลักฐานที่แท้จริง (Real Evidence) ได้แก่ พยานวัตถุที่มีความชัดเจนในตัว เป็นพยานหลักฐานที่มีความสำคัญที่สุดและสามารถนำไปใช้เพื่อยืนยันการกระทำผิดในคดีนั้นๆ ได้โดยตรงหรือนำไปเชื่อมโยงเกี่ยวพันกับคดีได้ เช่น คราบเลือด คราบอสุจิ เส้นผม เส้นขน รอยลายนิ้วมือ เส้นใยผ้าและอาวุธอื่นๆ ฯลฯ

การที่พยานหลักฐานจะเป็นที่ยอมรับใช้ในชั้นศาลได้จะต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์พื้นฐาน ๔ ประการ

กฎข้อที่ ๑ “ป้องกันรักษาสถานที่เกิดเหตุ” เริ่มต้นตั้งแต่เมื่อเจ้าหน้าที่ตำรวจคนแรก (เจ้าหน้าที่ดับเพลิงหรือเจ้าหน้าที่ตำรวจในท้องที่) ไปถึงสถานที่เกิดเหตุจนกระทั่งเจ้าหน้าที่ผู้ชำนาญ (แพทย์, เจ้าหน้าที่กองพิสูจน์หลักฐาน) ทำการตรวจสถานที่เกิดเหตุเสร็จสิ้น

กฎข้อที่ ๒ “เก็บพยานหลักฐานอย่างถูกต้องตามกฎหมาย” หมายถึง บุคคลที่ทำการเก็บพยานหลักฐานนั้น จะต้องเป็นบุคคลที่กฎหมายให้อำนาจไว้ในการเข้าและเก็บพยานวัตถุต่างๆ ในสถานที่เกิดเหตุได้ ตัวอย่างเช่น พนักงานสอบสวน, เป็นเจ้าหน้าที่กองพิสูจน์หลักฐานหรือเจ้าหน้าที่วิทยาการตำรวจ เป็นต้น

กฎข้อที่ ๓ “กระทำการค้นหาพยานหลักฐานอย่างเหมาะสม” ผู้ตรวจสถานที่เกิดเหตุจะต้องไม่มองข้ามหรือละเลยพยานวัตถุทุกชิ้น ถ้าสงสัยว่าสิ่งนั้นจะเป็นพยานวัตถุหรือไม่ ให้ทำการเก็บรักษาไว้ก่อน พร้อมทั้งระบุนายละเอียดของพยานวัตถุตำแหน่งที่พบและบรรจุในหีบห่อรักษาไว้อย่างเหมาะสม

กฎข้อที่ ๔ “มีลูกโซ่การครอบครองพยานหลักฐานโดยตลอด” หมายถึงว่าพยานนั้นต้องอยู่ในการคุ้มครองดูแลของบุคคลหรือหน่วยงาน ตั้งแต่เริ่มเก็บจนกระทั่งแสดงในชั้นศาลโดยไม่ขาดช่วง การครอบครองเลย ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงการครอบครอง เช่น ส่งของกลางไปตรวจพิสูจน์ยังห้องปฏิบัติการ จะต้องมีหลักฐานแสดงการรับส่งของกลางนั้นโดยตลอด

โดยทั่วไปแล้วขั้นตอนการตรวจสอบพยานหลักฐานในชั้นศาลสามารถกระทำได้โดยง่าย โดยบุคคลที่เป็นผู้พบพยานหลักฐานนั้นในสถานที่เกิดเหตุ แต่ในบางกรณีที่มีบุคคลหรือหน่วยงานครอบครองพยานหลักฐานมากกว่าหนึ่ง เช่น เมื่อนำพยานวัตถุส่งตรวจพิสูจน์ยังห้องปฏิบัติการ ศาลจะต้องให้แสดงลูกโซ่แห่งการครอบครองวัตถุพยาน ซึ่งประกอบไปด้วย

๑) การจัดการ (Taking) กระทำโดยบุคคลผู้เก็บพยานวัตถุเพื่อจำแนกพยานวัตถุในสถานที่เกิดเหตุ โดยการทำคำหับ ระบุวัน เดือน ปี เวลาที่เก็บ พร้อมทั้งรายละเอียดต่าง ๆ ของพยานวัตถุนั้นจากสถานที่เกิดเหตุจริง

๒) การเก็บ (Keeping) พิสูจน์ให้เห็นว่าการเก็บและครอบครองพยานวัตถุได้กระทำอย่างเหมาะสม เพื่อไม่ให้เกิดการปนเปื้อนหรือผิดพลาดขึ้น วิธีการที่ดีที่สุด คือแสดงให้เห็นว่าพยานวัตถุนั้นได้ถูกเก็บอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ มีการแยกเก็บและจำกัดให้เกี่ยวข้องได้เฉพาะผู้ที่จำเป็นเท่านั้น

๓) การขนส่ง (Transporting) การขนส่งวัตถุพยานทุกครั้ง จะต้องมีความรัดกุมและแสดงให้เห็นว่า ไม่เกิดการสับสนกับของกลางหรือพยานวัตถุอื่น ๆ รวมถึงแสดงให้เห็นถึงว่า พยานวัตถุนั้น ได้ถูกบรรจุ หีบห่อ ปิดผนึก และติดฉลากได้อย่างเหมาะสม

๔) การส่งมอบ (Delivering) เป็นการตรวจพิสูจน์ว่า ของกลางได้ส่งมอบให้แก่ผู้รับ (เจ้าหน้าที่ผู้ชำนาญในท้องปฏิบัติการ แพทย์ หรือหน่วยงานอื่น) อย่างถูกต้องและเหมาะสม โดยมีหลักฐาน แสดงวัน เดือน ปี เวลา ที่รับของกลาง รายละเอียดของของกลาง และให้ผู้รับลงลายมือชื่อ พร้อมทั้งวันเวลาไว้ในสำเนาหนังสือนำส่ง

๒. ระบบงานนิติวิทยาศาสตร์ของประเทศไทยในปัจจุบัน

ได้มีการอธิบายงานนิติวิทยาศาสตร์ที่นำมาใช้กับงานสอบสวนคดีอาญาในปัจจุบันว่า หมายถึง การนำเอาความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาประยุกต์ใช้กับความรู้ทางกฎหมาย เพื่อทำการตรวจและพิสูจน์ ในลักษณะต่างๆ ซึ่งเป็นการเก็บและตรวจพิสูจน์วัตถุพยานทุกชนิดที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินคดี หรือ การพิสูจน์ทราบความผิดหรือบริสุทธิ์ของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ซึ่งการเก็บและการตรวจพิสูจน์นี้เป็นอำนาจของพนักงานสอบสวนในการที่จะรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อการดำเนินคดี ซึ่งเป็นอำนาจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยแบ่งตามลักษณะงานดังนี้

๑) งานตรวจพิสูจน์หลักฐานทางนิติวิทยาศาสตร์

งานตรวจพิสูจน์พยานหลักฐาน ส่วนใหญ่อยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ซึ่งได้กำหนดให้เป็นหน้าที่หลักของสำนักงานพิสูจน์หลักฐานตำรวจ โดยมีศูนย์พิสูจน์หลักฐาน ทั้งในระดับจังหวัดและในระดับภาคกระจายอยู่ทั่วประเทศ แต่ด้วยขอบเขตของการตรวจพิสูจน์ มีความกว้างขวาง ทำให้สำนักงานตำรวจแห่งชาติมีอาจรับภาระในการตรวจพิสูจน์ไว้แต่เพียงหน่วยงานเดียวได้ การสนับสนุนการตรวจพิสูจน์จึงได้กระจายออกไปยังหน่วยงานอื่น เช่น

- สถาบันนิติวิทยาศาสตร์ กระทรวงยุติธรรม
- กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข
- สำนักงานมาตรฐานอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม
- รวมถึงภาคเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เป็นต้น

ในส่วนโครงสร้างของสำนักงานพิสูจน์หลักฐานตำรวจ (สพฐ.ตร.) มีหน่วยงานในสังกัด ที่รับผิดชอบงานตรวจสถานที่เกิดเหตุและงานพิสูจน์หลักฐาน คือ กองพิสูจน์หลักฐานกลาง และศูนย์พิสูจน์หลักฐาน ๑-๑๐ ตั้งอยู่ในจังหวัดต่างๆ ได้แก่ ปทุมธานี ชลบุรี นครราชสีมา ขอนแก่น

ลำปาง พิชณุโลก นครปฐม สุราษฎร์ธานี สงขลา และยะลา และมีพิสูจน์หลักฐานจังหวัดรับผิดชอบงานตรวจสถานที่เกิดเหตุและงานพิสูจน์หลักฐานทุกจังหวัดครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศ โดยมีลักษณะงานของกองพิสูจน์หลักฐานกลาง คือ

ก. งานตรวจสถานที่เกิดเหตุ มีลักษณะงานที่ต้องออกไปปฏิบัติงานนอกสถานที่ เพื่อช่วยเหลือสนับสนุนพนักงานสอบสวนในการตรวจหาร่องรอยและวัตถุพยานหลักฐานต่างๆ ในที่เกิดเหตุนำไปตรวจพิสูจน์เพื่อยืนยันตัวผู้กระทำความผิดและขยายผลทางคดี

ข. งานตรวจพิสูจน์หลักฐาน มีลักษณะงานที่ต้องปฏิบัติในห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ (Lab) ในการตรวจพิสูจน์วัตถุพยานของกลางต่างๆ ที่พนักงานสอบสวนนำส่งและออกรายงานผลการตรวจพิสูจน์

ซึ่งหน่วยงานที่สำคัญในงานตรวจพิสูจน์พยานหลักฐานทางนิติวิทยาศาสตร์อีกแห่งคือ สถาบันนิติวิทยาศาสตร์ (Central Institute of Forensic Science : CIFS) กระทรวงยุติธรรม เป็นหน่วยงานในสังกัดกระทรวงยุติธรรมมีบทบาทหน้าที่ในด้านนิติวิทยาศาสตร์ซึ่งเป็นการตรวจพิสูจน์หลักฐานด้านวิทยาศาสตร์และการแพทย์เพื่อประกอบการดำเนินคดี การกำกับมาตรฐานการปฏิบัติงานให้อยู่ภายใต้มาตรฐานเดียวกันรวมถึงการให้บริการด้านนิติวิทยาศาสตร์ตามกฎหมายว่าด้วยการให้บริการด้านนิติวิทยาศาสตร์

๒) งานด้านนิติเวช

นอกจากการตรวจพิสูจน์พยานหลักฐานทางนิติวิทยาศาสตร์ตามปกติแล้ว ยังมีงานทางด้านนิติเวช ซึ่งเป็นงานตรวจพิสูจน์ที่เกี่ยวข้องกับศพ สารคดีหลังหรือสิ่งใดๆ ที่เป็นส่วนหนึ่งหรือมาจากร่างกายเป็นหลัก มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อกระบวนการในการชันสูตรพลิกศพเพื่อหาเหตุและพฤติการณ์ตาย ซึ่งการค้นหาคำความจริงเกี่ยวกับการตายนี้อาจนำไปสู่การดำเนินคดีอาญาต่อไปได้ ซึ่งความตายที่เป็นผลจากการกระทำความผิดนี้ เป็นกรณีสำคัญที่รัฐต้องเอื้อมมือเข้าไปจัดการทั้งในทางที่จะคุ้มครองผู้ตาย ญาติผู้ตาย หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการตาย ด้วยการพิสูจน์ทราบการตายด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ โดยในปัจจุบันนี้กระบวนการชันสูตรพลิกศพได้ถูกบัญญัติไว้เป็นส่วนหนึ่งของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ในเรื่องการสอบสวน ซึ่งนอกจากพนักงานสอบสวนจะเป็นผู้รับผิดชอบหลักแล้ว ยังประกอบไปด้วยแพทย์นิติเวชหรือแพทย์อื่น พนักงานอัยการและพนักงานฝ่ายปกครอง ในการที่จะเข้าร่วมกันทำการชันสูตรพลิกศพอีกด้วย ซึ่งหน่วยงานผู้รับผิดชอบในงานด้านนิติเวชนั้น จะประกอบไปด้วย

- สถาบันนิติเวช โรงพยาบาลตำรวจ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ
- โรงพยาบาลในสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข

- โรงพยาบาลในสังกัดกรุงเทพมหานคร
- โรงพยาบาลในสังกัดกระทรวงกลาโหม
- แผนกนิติเวชซึ่งอยู่ในคณะแพทยศาสตร์ของสถาบันการศึกษา
- สถาบันนิติวิทยาศาสตร์ กระทรวงยุติธรรม

การชันสูตรพลิกศพ เป็นกระบวนการที่มีวัตถุประสงค์สำคัญในการค้นหาเหตุและพฤติการณ์เกี่ยวกับการตายและเพื่อให้ทราบว่าผู้ตายคือใคร ตายที่ไหน เมื่อใด ถ้าตายโดยคนทำร้าย ให้กล่าวว่าใครหรือสงสัยว่าใครเป็นผู้กระทำผิดเท่าที่จะทราบได้ ซึ่งวัตถุประสงค์เช่นนี้ได้ปรากฏชัดแจ้งแล้วโดยบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยในปัจจุบัน

๓. สภาพปัญหาของระบบงานนิติวิทยาศาสตร์ของประเทศไทย

ภารกิจงานนิติวิทยาศาสตร์กระจายอยู่ในองค์กรต่าง ๆ ได้แก่ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ สถาบันนิติวิทยาศาสตร์ กระทรวงยุติธรรม กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ โรงพยาบาลในสังกัดกระทรวงสาธารณสุข และสำนักงานมาตรฐานอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม แม้จะมีผลดีในแง่ที่จะทำให้เกิดการกระจายตัวของหน่วยงานผู้ให้บริการที่จะสามารถสนับสนุนภารกิจของรัฐ โดยไม่จำกัดอยู่ในสังกัดใด เพียงสังกัดเดียว แต่ได้สะท้อนสภาพปัญหาในงานด้านนิติวิทยาศาสตร์ในหลายประการ ทั้งนี้ งานนิติวิทยาศาสตร์ในปัจจุบันเน้นเพียงการให้บริการในภารกิจเพื่อตอบสนองงานด้านการดำเนินคดีของรัฐเท่านั้น แต่การให้บริการนิติวิทยาศาสตร์แก่ประชาชนในด้านอื่นที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพยังมีอยู่น้อย และเป็นภาระยากแก่ประชาชนที่จะเข้าถึงการบริการของรัฐ ซึ่งเป็นกรณีสำคัญเพื่อการอำนวยความยุติธรรมและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนไทย อีกทั้งกฎหมายที่มีอยู่ปัจจุบันไม่ได้ให้อำนาจแก่ผู้ปฏิบัติงานด้านนิติวิทยาศาสตร์ในการเข้าตรวจสถานที่เกิดเหตุ โดยผู้ปฏิบัติงานด้านนิติวิทยาศาสตร์จะสามารถเข้าตรวจสถานที่เกิดเหตุได้เมื่อได้รับการร้องขอจากพนักงานสอบสวนเท่านั้น (ขึ้นอยู่กับดุลพินิจของพนักงานสอบสวน) ทำให้ในหลายคดีอาจขาดการตรวจสถานที่เกิดเหตุโดยผู้ที่มีความเชี่ยวชาญโดยตรง ทำให้ขาดข้อมูลและพยานหลักฐานที่สำคัญแห่งคดี เพราะพยานหลักฐานบางอย่างหากสูญหายหรือถูกกละเลยในตอนต้นก็ไม่อาจเสาะหากลับมาได้อีก ซึ่งนำไปสู่การเกิดความบกพร่องในสำนวนคดีและไม่สามารถอำนวยความยุติธรรมได้อย่างที่ควร ในส่วนบุคลากรที่มาปฏิบัติงานในงานด้านนิติวิทยาศาสตร์ ก็มีทั้งบุคลากรที่สำเร็จการศึกษาทางด้านนิติวิทยาศาสตร์โดยตรง และไม่ได้จบด้านนิติวิทยาศาสตร์โดยตรง แต่อาศัยการปฏิบัติงานโดยอาศัยความชำนาญอื่นๆ ทำให้เกิดปัญหาคุณภาพของบุคลากรผู้ปฏิบัติในหน้าที่ดังกล่าว นอกจากนี้

งานนิติวิทยาศาสตร์ของประเทศไทยยังมิได้มีการกำหนดให้หน่วยงานใดเป็นหน่วยงานหลักที่มีหน้าที่เป็นผู้รับผิดชอบกำหนดนโยบายการปฏิบัติงานนิติวิทยาศาสตร์ในภาพรวมของประเทศเพื่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการทำงานร่วมกันอย่างบูรณาการ ตลอดจนกำกับและพัฒนาระบบนิติวิทยาศาสตร์ให้มีมาตรฐานระดับสากลอย่างจริงจัง

๔. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับหลักนิติธรรม

๔.๑ ความหมายและความสำคัญของหลักนิติธรรม

ความหมายของหลักนิติธรรม ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ให้ความหมายว่า หลักพื้นฐานของกฎหมาย คำว่า หลักนิติธรรม นักกฎหมายส่วนใหญ่ เชื่อว่ามีความหมายตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า “The Rule of Law” ซึ่งมีแนวคิดมาตั้งแต่สมัยกรีกโบราณ เน้นไปในหลักการปกครองประเทศด้วยความถูกต้องเป็นธรรมโดยกฎหมาย คือ ทุกคนต้องอยู่ภายใต้กฎหมาย เพราะคำว่า Rule นั้น สามารถแปลได้ว่า “การปกครอง” หรือแปลว่า “กฎกติกา” ก็ได้ ฉะนั้น ในความคิดของนักปกครองสมัยกลางในยุโรปก็จะให้ความหมายไปในหลักการปกครองที่ดี ก็คือ การปกครองโดยกฎหมาย ไม่ใช่ปกครองโดยคน (Rule by Law, not by man) และหมายถึง หลักการที่เป็นกฎกติกาของกฎหมายที่ผู้บัญญัติกฎหมายจะต้องยึดถือและปฏิบัติตาม

อันที่จริงคำว่า “หลักนิติธรรม” ที่มาจากคำว่า Rule of Law ไม่ใช่คำใหม่ในวงการกฎหมายของประเทศไทย นักวิชาการและนักกฎหมายไทยได้ยินและรู้จักกับคำว่าหลักนิติธรรมกันมานานพอสมควร แต่เนื่องจากหลักนิติธรรมเป็นแนวคิดที่กำเนิดและพัฒนาขึ้นก่อนในประเทศอังกฤษ อันมีระบบกฎหมายแนวคิดและสภาพแวดล้อมที่ต่างจากกฎหมายไทย ประกอบกับหลักนิติธรรมเป็นหลักคิดที่เป็นนามธรรม เป็นเรื่องที่ค่อนข้างเข้าใจยากและมีพลวัตตลอดเวลา นักคิด นักกฎหมายนักวิชาการได้อธิบายให้ความหมาย องค์ประกอบ สาระสำคัญ ฯลฯ ของคำว่าหลักนิติธรรมไว้มิตรงกันเสียทีเดียว เหตุต่าง ๆ เหล่านี้จึงอาจทำให้นักกฎหมายและบุคคลต่าง ๆ มีความเข้าใจความหมาย องค์ประกอบ สาระสำคัญ และความสำคัญของหลักนิติธรรมแตกต่างกันไปอย่างไรก็ตาม แม้ในสภาวะการณ์ที่นักคิด นักกฎหมายอาจอธิบายและเข้าใจความหมาย

ในช่วงหลายปีที่ประเทศไทยประสบวิกฤตความแตกต่างทางความคิดเห็น นักกฎหมาย นักวิชาการ องค์กรต่าง ๆ ตลอดจนประชาชนทั่วไปกลับพูดถึงและกล่าวอ้างให้ทุก ๆ ฝ่ายเคารพและยึดหลักนิติธรรมมากเป็นพิเศษจนทำให้สรุปได้ว่า ไม่ว่าแต่ละบุคคลจะเข้าใจความหมาย สาระสำคัญหรือ

องค์ประกอบของหลักนิติธรรมตรงกันหรือไม่ อย่างไร แต่ทุกคนเคารพและยึดหลักนิติธรรม อันเป็นแนวคิด ทฤษฎีที่มีสภาพนามธรรม ได้ถูกทำให้ปรากฏในบทบัญญัติแห่งกฎหมายอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม จับต้องได้ครั้งแรกโดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรก ในประวัติศาสตร์รัฐธรรมนูญไทยที่ได้บัญญัติรับรู้ถึงความมีอยู่และความสำคัญของหลักนิติธรรม โดยใช้คำว่า “หลักนิติธรรม” เขียนไว้ในกฎหมายเป็นลายลักษณ์อักษรชัดเจน นอกจากนี้ ในมาตรา ๓ วรรคสอง แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ซึ่งเป็นฉบับที่บังคับใช้ในปัจจุบัน ได้บัญญัติรับรู้ถึงความมีอยู่และความสำคัญของหลักนิติธรรมไว้ว่า “รัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล องค์กรอิสระ และหน่วยงานของรัฐ ต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และหลักนิติธรรม เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติและความผาสุกของประชาชนโดยรวม”

“หลักนิติธรรม” อันเป็นหลักการที่สำคัญอย่างยิ่งยวด ปรากฏขึ้นในตัวบทกฎหมายที่จับต้องได้ (Positive law or Existing law) และอย่างน้อยที่สุดได้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญฉบับล่าสุดที่บังคับใช้ในปัจจุบันได้ประกาศความสำคัญของหลักนิติธรรมไว้ชัดเจนว่า รัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล องค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐทั้งหลายต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามหลักนิติธรรม ซึ่งมีผลโดยปริยายให้นักกฎหมายต้องทำความเข้าใจเรื่องนี้อย่างจริงจังมากขึ้นสิ่งที่ยังไม่ชัดเจนจากกฎหมายรัฐธรรมนูญก็คือ อะไรคือหลักนิติธรรม? สำคัญหรือองค์ประกอบของหลักนิติธรรมมีอะไรบ้าง? และถ้าหากมีการฝ่าฝืนไม่เป็นไปตามหลักนิติธรรม ผลจะเป็นอย่างไร?

๔.๒ หลักนิติธรรมโดยเคร่งครัด

หลักนิติธรรมโดยเคร่งครัด หรือหลักนิติธรรมในความหมายอย่างแคบ หมายถึง “หลักพื้นฐานแห่งกฎหมาย ที่กฎหมาย กระบวนการยุติธรรม หรือการกระทำใดๆ จะต้องไม่ฝ่าฝืน ขัด หรือแย้งต่อหลักนิติธรรม โดยหลักนิติธรรมหรือหลักพื้นฐานแห่งกฎหมายนี้จะถูกล่วงละเมิดมิได้ หากกฎหมาย กระบวนการยุติธรรม หรือการกระทำใดๆ ฝ่าฝืน ขัด หรือแย้งต่อหลักนิติธรรม ย่อมไม่มีผลใช้บังคับ”

สาระสำคัญของหลักนิติธรรมโดยเคร่งครัด ได้แก่

๑) หลักความเป็นอิสระและความเป็นกลางของผู้พิพากษาและตุลาการ ความเป็นอิสระและความเป็นกลางของผู้พิพากษาและตุลาการ หมายถึง ผู้พิพากษาและตุลาการต้องมีความเป็นอิสระในการพิจารณาพิพากษาคดีภายใต้หลักกฎหมาย ความเป็นอิสระเป็นหลักประกันขั้นพื้นฐานเพื่อให้ผู้พิพากษาและตุลาการสามารถดำรงตนด้วยความเป็นกลางในการดำเนินกระบวนการพิจารณาและวินิจฉัยคดีต่างๆ โดยปราศจากอคติไม่เอนเอียงเข้าข้างฝ่ายใด โดยเพียงธรรมตามข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย

๒) กฎหมายต้องใช้บังคับเป็นการทั่วไป หมายถึง กฎหมายต้องมุ่งหมายให้ใช้บังคับโดยเสมอภาคกัน ไม่สามารถใช้บังคับกับเฉพาะคนบางคน หรือกรณีบางกรณีโดยเฉพาะเจาะจงได้ เพราะกฎหมายจะต้องเป็นการวางกฎเกณฑ์กติกาสำหรับสังคมโดยทั่วไป จึงจำเป็นต้องให้กฎหมายใช้บังคับเป็นการทั่วไป

๓) กฎหมายต้องมีการประกาศใช้ให้ประชาชนทราบ กฎหมายไม่ว่าจะเป็นกฎหมายลำดับชั้นใดจะต้องมีการประกาศใช้เป็นการทั่วไป เพื่อให้ประชาชนได้รับทราบก่อนที่จะมีผลใช้บังคับ ความมีผลใช้บังคับของกฎหมายอาจมีผลทันทีที่ประกาศใช้หรืออาจจะให้มีผลใช้บังคับเมื่อระยะเวลาหนึ่งผ่านไปก็ได้ ทั้งนี้ เพื่อให้ประชาชนรับทราบและสามารถปฏิบัติตามกฎหมายได้อย่างถูกต้องการประกาศใช้กฎหมายนั้นอาจไม่จำเป็นต้องประกาศในราชกิจจานุเบกษาเสมอไป ขึ้นอยู่กับลำดับชั้นของกฎหมายแต่ละชนิดแต่ละประเภท แต่ต้องมีการประกาศใช้เป็นการทั่วไปเพื่อให้ประชาชนที่จะต้องอยู่ภายใต้บังคับแห่งกฎหมายทราบ หากไม่มีการประกาศให้ประชาชนทราบกฎหมายนั้นย่อมไม่มีผลใช้บังคับ

๔) กฎหมายอาญาต้องไม่มีผลย้อนหลังในทางที่เป็นโทษ หมายความว่า หากในขณะกระทำการใดๆ ไม่มีกฎหมายบัญญัติให้การกระทำนั้นเป็นความผิดทางอาญา กฎหมายอาญาที่บัญญัติในภายหลังจะกำหนดให้การกระทำดังกล่าวเป็นความผิดและลงโทษมิได้ การบัญญัติกฎหมายอาญาใช้ย้อนหลังแก่การกระทำที่เกิดขึ้นมาแล้ว ย่อมเท่ากับกฎหมายมุ่งจะให้บุคคลได้รับโทษก่อนที่จะมีกฎหมายประชาชนย่อมไม่ทราบหรือไม่ตระหนักว่าการกระทำของตนเองจะได้รับโทษทางอาญา กฎหมายดังกล่าวจึงกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนเกินกว่าสังคมจะยอมรับได้ และกฎหมายจะกลายเป็นเครื่องมือให้ผู้มีอำนาจที่ฉ้อฉลใช้อำนาจออกกฎหมายกั้นแกล้งลงโทษบุคคลอื่นจึงไม่ถูกต้อง กฎหมายอาญาหรือกฎหมายอื่นที่มีโทษทางอาญาอันมีผลย้อนหลังในทางที่เป็นโทษจึงขัดต่อหลักนิติธรรมย่อมไม่มีผลใช้บังคับ

๕) ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาต้องมีสิทธิในการต่อสู้คดี หลักนิติธรรมในข้อนี้มีขึ้นเพื่อเป็นหลักประกันสิทธิเสรีภาพ ขั้นพื้นฐานที่สุดในกระบวนการยุติธรรมของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาจะต้องได้รับสิทธิต่างๆ ในการต่อสู้คดีของตนอย่างเต็มที่ตามขั้นตอนและกระบวนการของกฎหมาย การปิดกั้นมิให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยนำพยานเข้าสืบพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนจะกระทำไม่ได้

๖) เจ้าหน้าที่ของรัฐจะใช้อำนาจได้เท่าที่กฎหมายให้อำนาจ เจ้าหน้าที่ของรัฐไม่สามารถใช้อำนาจได้ หากว่าไม่มีกฎหมายให้อำนาจไว้ ทั้งนี้ เป็นไปเพื่อการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ซึ่งจะแตกต่างไปจากหลักพื้นฐานของกฎหมายเอกชนที่ว่าประชาชนสามารถกระทำการได้ทุกประการหากกฎหมายไม่ได้กำหนดห้ามมิให้กระทำไว้ ดังนั้น หากเจ้าหน้าที่ของรัฐใช้อำนาจโดยไม่มีกฎหมายให้อำนาจไว้หรือใช้อำนาจเกินกว่าที่กฎหมายให้อำนาจไว้ ย่อมทำให้ประชาชนได้รับ

ความเดือดร้อนเสียหาย การกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐดังกล่าวจึงไม่สามารถกระทำได้ และหากมีการฝ่าฝืนกระทำไปย่อมไม่มีผลใช้บังคับ

๗) กฎหมายจะยกเว้นความรับผิดชอบให้แก่การกระทำที่ยังไม่เกิดขึ้นไม่ได้ ภายใต้บริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ความพยายามของผู้มีอำนาจใช้กฎหมายในทางฉ้อฉลเพื่อเป็นเครื่องมือที่จะกระทำการใดๆ อันไม่ถูกต้องไม่ชอบธรรม ย่อมผันแปรเปลี่ยนไปตามกาลสมัย หลักนิติธรรมจึงต้องมีการพัฒนาให้เท่าทันกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น สำหรับกฎหมายที่บัญญัติให้อภัยโทษหรือนิรโทษแก่การกระทำความผิดใดๆ ที่เกิดขึ้นมาแล้วในอดีตสามารถกระทำได้ หากการให้อภัยโทษหรือการนิรโทษนั้นจะนำไปสู่ความสงบสุขของบ้านเมือง นำไปสู่ความรักความสามัคคีของประชาชนในชาติ อันเป็นการสอดคล้องกับหลักเมตตาธรรมและหลักสามัคคีธรรม อย่างไรก็ตาม การบัญญัติกฎหมายไว้เป็นการล่วงหน้า กำหนดให้การกระทำใดที่ยังมิได้เกิดขึ้นให้ถือว่าการกระทำนั้นไม่เป็นความผิด หรือเป็นความผิดแต่ไม่ต้องรับโทษไม่สามารถกระทำได้ เพราะจะทำให้การกระทำที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคตดังกล่าวไม่ได้รับการตรวจสอบตามกฎหมายในขณะนั้นเท่ากับกฎหมายเป็นเครื่องมือของผู้มีอำนาจที่จะกระทำการอย่างใดก็ได้ตามอำเภอใจของตน กฎหมายดังกล่าวจึงขัดต่อหลักนิติธรรมย่อมไม่มีผลใช้บังคับ

ทั้งนี้ หากกฎหมาย กระบวนการยุติธรรม หรือการกระทำใดๆ ที่ฝ่าฝืน ขัด หรือแย้งกับหลักนิติธรรมดังกล่าว ย่อมไม่มีผลใช้บังคับ

๔.๓ หลักนิติธรรมโดยทั่วไปหรือหลักนิติธรรมในความหมายอย่างกว้าง

หลักนิติธรรมในความหมายอย่างกว้าง หมายถึง ลักษณะที่ดีของกฎหมาย กระบวนการยุติธรรม หรือการกระทำใดๆ ที่อาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าอุดมคติของกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม อย่างไรก็ตาม แม้ว่ากฎหมาย กระบวนการยุติธรรม หรือการกระทำใดๆ จะไม่มีลักษณะสาระสำคัญครบถ้วนของการเป็นกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมที่ดี หรือขาดตกบกพร่องไปบ้างก็ตาม กฎหมาย กระบวนการยุติธรรมหรือการกระทำใดๆ ยังใช้บังคับได้อยู่ตราบเท่าที่ไม่ขัดต่อหลักนิติธรรมโดยเคร่งครัด สาระสำคัญของหลักนิติธรรมในความหมายอย่างกว้าง ได้แก่

๑) กฎหมายที่ดีต้องมีความชัดเจน หมายความว่า การบัญญัติกฎหมายเป็นลายลักษณ์อักษรจะต้องใช้ถ้อยคำในลักษณะที่ชัดเจน เป็นไปตามเจตนารมณ์ของการบัญญัติกฎหมายนั้น หลีกเลี่ยงการใช้ถ้อยคำที่คลุมเครือไม่ชัดเจนโดยไม่จำเป็น เพราะจะทำให้สามารถตีความไปได้หลายนัย ซึ่งจะทำให้เกิดปัญหาโต้แย้งโต้เถียงต่อไปในการใช้การตีความกฎหมาย

๒) กฎหมายที่ดีต้องไม่ขัดแย้งกันเอง หมายความว่า การบัญญัติกฎหมายเป็นลายลักษณ์อักษรจะต้องใช้ถ้อยคำที่มีความหมายและเนื้อหาสอดคล้องต้องกันทั้งฉบับ มิใช่กฎหมายมาตราหนึ่ง

ขัดหรือแย้งกันเองกับอีกมาตราหนึ่ง ทั้งที่ไม่ได้เป็นข้อยกเว้น หรือบทบัญญัติในตอนต้นบัญญัติไว้อย่างหนึ่ง แต่ในตอนท้ายกลับบัญญัติไว้เป็นอย่างหนึ่งตรงกันข้ามกันหรือไม่สอดคล้องกัน เช่นนี้ย่อมทำให้เกิดความสับสนและก่อให้เกิดปัญหาการใช้การตีความกฎหมายได้

๓) กฎหมายที่ดีต้องมีเหตุผล หมายความว่า กฎหมายที่บัญญัติขึ้นนั้นจะต้องมีเหตุผล และมีความจำเป็นที่จะต้องมีกฎหมายฉบับนั้น หากการบัญญัติกฎหมายเพื่อใช้บังคับกับประชาชน แต่ไม่สามารถอธิบายถึงเหตุผลอันยอมรับได้ และความจำเป็นของการมีกฎหมายนั้นๆ ได้ จะทำให้กฎหมายดังกล่าวเป็นกฎหมายที่ขาดน้ำหนักความน่าเชื่อถือ ความไม่มีเหตุผลจะทำให้ไม่ได้รับการยอมรับจากผู้ที่อยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายดังกล่าว เนื่องจากไม่เข้าใจ ไม่เห็นความสำคัญของกฎหมายฉบับนั้น และอาจไม่ปฏิบัติตามกฎหมายดังกล่าวได้

๔) กฎหมายที่ดีต้องนำไปสู่ความเป็นธรรม หมายความว่า เป้าหมายของการมีกฎหมายในท้ายที่สุด คือ ความเป็นธรรม ซึ่งความเป็นธรรมดังกล่าวย่อมไม่สามารถพิจารณาจากบุคคลใดบุคคลหนึ่งได้ หากแต่ต้องเป็นความเป็นธรรมของสังคมโดยภาพรวม ดังนั้น หากกฎหมายซึ่งเป็นเพียงวิธีการก่อให้เกิดความเป็นธรรมในสังคมบัญญัติโดยไม่ได้มีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์เพื่อความเป็นธรรมแล้วย่อมเป็นกฎหมายที่ไม่ดี

๕) กฎหมายที่ดีต้องคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือสิทธิขั้นพื้นฐาน หมายความว่า กฎหมายที่ดีจะต้องสอดคล้องและสนับสนุนหลักสิทธิมนุษยชน ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หรือสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ทั้งนี้ เพราะสิทธิดังกล่าวเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่กำเนิด ไม่สมควรที่รัฐหรือผู้มีอำนาจออกกฎหมายจะพรากสิทธิดังกล่าวไปจากผู้นั้น เช่น สิทธิในการรวมกลุ่มสิทธิในการแสดงความคิดเห็น สิทธิในการติดต่อสื่อสาร สิทธิผู้พิการ เป็นต้น

๖) กฎหมายที่ดีต้องทันสมัย และสามารถรองรับต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม หมายความว่า กฎหมายที่บัญญัติขึ้นมานั้นจะต้องไม่เพียงแต่สามารถสนองตอบต่อการแก้ปัญหาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมในสมัยนั้นๆ ได้ หากแต่ต้องสามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงของพัฒนาการในด้านต่างๆ ของสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมในอนาคตได้ด้วย ดังนั้น การบัญญัติกฎหมายจึงจำเป็นต้องบัญญัติให้สามารถรองรับความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้อย่างเหมาะสม

๗) กฎหมายที่ดีต้องบัญญัติตามกระบวนการและขั้นตอนที่กฎหมายบัญญัติไว้ หมายความว่า ในการบัญญัติกฎหมายโดยหลักการจะต้องเป็นอำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติ ซึ่งเป็นสถาบันหลักที่มีหน้าที่ในการบัญญัติกฎหมายตามระบอบประชาธิปไตย องค์กรหรือสถาบันอื่นจะบัญญัติกฎหมายได้ก็ต้องเป็นไปตามที่กฎหมายให้อำนาจไว้ เช่น ฝ่ายบริหารสามารถตราพระราชกำหนดได้ภายใต้เงื่อนไข

บางประการ แต่ก็ต้องนำเข้ามาพิจารณารับรองโดยฝ่ายนิติบัญญัติอีกครั้ง หรือฝ่ายบริหารที่สามารถออกกฎหมายลำดับรองอื่นๆ เช่น กฎกระทรวง ฯลฯ เพื่อใช้ในทางบริหารโดยอาศัยอำนาจจากกฎหมายแม่บทที่ตราโดยฝ่ายนิติบัญญัติ เป็นต้น

๘) กฎหมายที่ดีต้องไม่มีผลย้อนหลังเป็นผลร้าย หรือกระทบต่อสิทธิหน้าที่ หรือความรับผิดชอบของบุคคล หมายความว่า กฎหมายจะต้องไม่บัญญัติให้เป็นผลร้าย หรือมีผลกระทบต่อสิทธิหน้าที่ หรือความรับผิดชอบของบุคคลกับการกระทำของบุคคลที่เกิดขึ้นไปแล้ว และในขณะนั้นไม่มีกฎหมายบัญญัติเป็นผลร้ายหรือผลกระทบต่อสิทธิหน้าที่ หรือความรับผิดชอบของบุคคลไว้สำหรับการกระทำความผิด เพราะหากให้กฎหมายมีผลย้อนหลังเป็นผลร้ายแล้วจะทำให้บุคคลต่างๆ ในสังคมไม่สามารถเชื่อถือและไว้วางใจได้ ว่าสิ่งที่ตนเองได้กระทำไปในปัจจุบันซึ่งชอบด้วยกฎหมาย กลายเป็นการกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายในอนาคต เช่น การเพิกถอนสัญชาติย้อนหลัง การเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งย้อนหลัง เป็นต้น

๙) กฎหมายที่ดีต้องมีบทลงโทษที่เหมาะสมและได้สัดส่วนกับความผิด หมายความว่า บทลงโทษที่จำเลย หรือผู้ถูกกล่าวหา หรือผู้ละเมิดกฎหมายจะได้รับจะต้องได้สัดส่วนหรือมีความสมเหตุสมผลกับความผิดที่ผู้นั้นได้กระทำ กล่าวคือ หากเป็นความผิดที่ร้ายแรงบทลงโทษที่ได้รับก็จะต้องรุนแรงแต่หากเป็นความผิดที่ไม่ร้ายแรงมากบทลงโทษก็จะต้องลดหลั่นลงไป การกำหนดสัดส่วนบทลงโทษให้สัมพันธ์กับความผิดนั้นจะช่วยส่งเสริมการบังคับใช้กฎหมายให้มีประสิทธิภาพด้วย

๑๐) กฎหมายที่ดีต้องมีการบังคับใช้อย่างมีประสิทธิภาพ และส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ และเคารพกฎหมาย หมายความว่า บทบัญญัติของกฎหมายฉบับนั้นๆ สามารถควบคุมกิจกรรมทางสังคมอย่างใดอย่างหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายฉบับนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด ต่อเนื่องโดยไม่เลือกปฏิบัติเพื่อให้กฎหมายมีความศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนี้ควรส่งเสริมการให้ความรู้ด้านกฎหมายแก่ประชาชนเช่น การกำหนดให้มีการเรียนการสอน และให้ความรู้ด้านกฎหมายที่จำเป็นและเหมาะสมในหลักสูตรการศึกษาในแต่ละระดับชั้น เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อให้ประชาชนมีความรู้ด้านกฎหมาย ตระหนัก และเห็นความสำคัญของกฎหมายและหลักนิติธรรม อันจะนำไปสู่การบังคับใช้กฎหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๑๑) กระบวนการนิติบัญญัติต้องเป็นกระบวนการที่เปิดเผย โปร่งใสและตรวจสอบได้ หมายความว่า กฎหมายเป็นสิ่งที่ใช้บังคับกับประชาชน ด้วยเหตุนี้ประชาชนจึงต้องมีสิทธิเข้าถึงกระบวนการนิติบัญญัติได้ในทุกขั้นตอน เนื่องจากการเข้าถึงข้อมูลของทางราชการที่เกี่ยวข้องทำให้ประชาชนสามารถแสดงความคิดเห็น เป็นการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน และเสริมสร้างกลไกในการตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐ ความรับผิดชอบตามกฎหมายให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น อีกทั้งเป็นการตรวจสอบการทำงานของฝ่ายนิติบัญญัติการเปิดเผยอาจกระทำได้โดยการเผยแพร่เนื้อหาสาระและ

กระบวนการนิติบัญญัติให้ประชาชนได้ทราบด้วยช่องทางต่างๆ เช่น เอกสารเผยแพร่ หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรือสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศประเภทอื่น เป็นต้นเพื่อให้ประชาชนสามารถทราบถึงเนื้อหาสาระและกรอบเกี่ยวกับกระบวนการนิติบัญญัติ

๑๒) กระบวนการยุติธรรมที่ดีต้องเปิดโอกาสให้มีการอุทธรณ์ หมายความว่า ในกรณีที่มีการโต้แย้งสิทธิหรือหน้าที่โดยมีการนำคดีหรือข้อพิพาทขึ้นสู่การพิจารณาของศาลในกระบวนการยุติธรรม และเมื่อมีคำพิพากษา คำวินิจฉัย หรือคำสั่ง กฎหมายควรจะบัญญัติให้สิทธิแก่ผู้ได้รับผลกระทบจากคำพิพากษา คำวินิจฉัย หรือคำสั่งนั้นมีโอกาสได้อุทธรณ์คำพิพากษา คำวินิจฉัย หรือคำสั่งนั้น ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามขั้นตอนและกระบวนการที่กฎหมายบัญญัติไว้

๑๓) กระบวนการยุติธรรมที่ดีต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าถึงได้โดยสะดวก ไม่ชักช้า ด้วยค่าใช้จ่ายที่เหมาะสม หมายความว่า เมื่อประชาชนมีปัญหาข้อพิพาทที่จำเป็นต้องได้รับการแก้ไขเยียวยาโดยกระบวนการยุติธรรม หรือจำเป็นต้องใช้สิทธิทางศาลก็จะต้องให้ประชาชนสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก เช่น สามารถฟ้องคดีต่อศาลที่มีที่ตั้งอยู่ห่างไกลจนเกินสมควร สามารถฟ้องคดีเล็กน้อยด้วยวาจาต่อศาลได้ เป็นต้น กระบวนการยุติธรรมจะต้องดำเนินไปอย่างไม่ชักช้า เพราะความยุติธรรมที่ล่าช้าย่อมเท่ากับการปฏิเสธความยุติธรรม เนื่องจากความล่าช้าทำให้เกิดความไม่แน่ชัดในผลของคดีอันจะส่งผลต่อสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบของบุคคลที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น ขั้นตอนต่างๆ ในกระบวนการยุติธรรมต้องมีน้อยที่สุด และเป็นไปตามกรอบเวลาที่เพียงพอสำหรับทำให้เกิดทั้งความรวดเร็วและรอบคอบในการประสิทธิ์ประสาทความยุติธรรม ในส่วนของค่าใช้จ่ายจะต้องไม่จำกัดสิทธิของประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ไม่ว่าจะมีความฐานะทางเศรษฐกิจเช่นใด เพราะประชาชนย่อมมีสิทธิเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม หากถูกโต้แย้งสิทธิ หรือหน้าที่ หรือต้องการจะใช้สิทธิทางศาลตามกฎหมาย ดังนั้น หากการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมมีค่าใช้จ่ายที่สูงเกินสมควรแล้ว ย่อมทำให้ประชาชนไม่สามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้ จึงต้องมีช่องทางให้ เช่น การดำเนินคดีในศาลแรงงานที่ไม่มีค่าฤชาธรรมเนียม การดำเนินคดีผู้บริโภคที่ผู้บริโภคซึ่งเป็นโจทก์ได้รับยกเว้นค่าฤชาธรรมเนียมทั้งปวง หรือการดำเนินคดีโดยได้รับการยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลในคดีแพ่งที่มีคู่ความร้องขอตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนด เป็นต้น

๑๔) กระบวนการยุติธรรมที่ดีต้องส่งเสริมให้มีกระบวนการยุติธรรมทางเลือก หมายความว่า การยุติข้อโต้แย้งหรือข้อพิพาทอันนำไปสู่คดีความนั้น นอกจากกระบวนการยุติธรรมโดยปกติแล้ว ควรส่งเสริมให้มีกระบวนการยุติธรรมทางเลือกให้แก่ประชาชน เพื่อจัดการกับปัญหาที่หลากหลายด้วยวิธีการที่เหมาะสม ทั้งนี้ เพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพของการบริหารงานยุติธรรม และเพิ่มช่องทางในการระงับข้อพิพาท อันจะสร้างความปรองดองให้แก่คู่พิพาททำให้การบริหารจัดการ

ทรัพยากรภาครัฐ ที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด ลดความสูญเสียด้านเศรษฐกิจ ลดความสิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย เช่น การระงับข้อพิพาททางเลือก การเจรจา การไกล่เกลี่ย การประนอมข้อพิพาท อนุญาโตตุลาการ กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ยุติธรรมชุมชน เป็นต้น

๑๕) นักกฎหมาย ผู้ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรม และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ดีต้องมีความเป็นอิสระและความเป็นกลางในการปฏิบัติหน้าที่ หมายความว่า นักกฎหมาย ผู้ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ดีต้องมีความเป็นอิสระและความเป็นกลางในการปฏิบัติหน้าที่ ตามกฎหมายไม่อยู่ภายใต้อาณัติ การสั่งการ และแทรกแซงได้จากผู้บังคับบัญชาหรือผู้อื่นเพื่อให้สามารถดำรงตนด้วยความเป็นกลางในการปฏิบัติหน้าที่ เช่น การสั่งคดี การส่งคำร้องคำขอต่างๆ การออกคำสั่งทางปกครองโดยปราศจากอคติไม่เอนเอียงเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เป็นต้น

๑๖) นักกฎหมาย ผู้ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรม และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ดีต้องซื่อสัตย์สุจริต ยึดหลักคุณธรรม เมตตาธรรม และสันติธรรม หมายความว่า นักกฎหมาย ผู้ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรม และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ดีจะต้องบัญญัติกฎหมาย ใช้ ตีความกฎหมาย และบังคับใช้กฎหมายโดยยึดเจตนารมณ์ของกฎหมาย หลักคุณธรรม เมตตาธรรม และสันติธรรมด้วย ซึ่งจะเป็นส่วนประกอบอันสำคัญทำให้การบริหารประเทศมีประสิทธิภาพ ความเป็นธรรม

๕. ความหมายของการปฏิรูป

การปฏิรูป (Reform) หมายถึง การทำให้สิ่งที่เราเห็นว่าเป็นปัญหา ผิดไปจากสภาพที่เหมาะสม มาจัดรูปแบบใหม่ ดังนั้นการปฏิรูป จึงไม่ใช่ “การพัฒนา” ที่เป็นการทำสิ่งที่มีอยู่ให้ดีขึ้นขาดอะไรที่ควรมี ก็จัดให้มีดังนั้น การปฏิรูปมักจะไม่ win-win ไปทุกฝ่าย มันจะต้องมีฝ่ายที่ได้ในบางเรื่อง เสียในบางเรื่อง ประเด็นจึงอยู่ที่ว่าการกระทำดังกล่าวมีเป้าหมายอย่างไร และจะส่งผลทั้งในระยะสั้น ระยะกลางระยะยาวอย่างไร โดยควรมีแผนที่ค่อนข้างชัดเจน เพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายสามารถรับรู้ และปรับตัวได้ ผู้ที่มีส่วนได้เสียทุกกลุ่มควรมีโอกาสมีส่วนร่วมในกระบวนการปฏิรูปโดยเฉพาะในเรื่องที่ตนเกี่ยวข้อง

๖. การปฏิรูประบบงานนิติวิทยาศาสตร์ตามหลักนิติธรรม

จากข้อมูลและสภาพปัญหาในระบบงานนิติวิทยาศาสตร์ของประเทศไทยในปัจจุบันข้างต้น ผู้ศึกษาได้นำมาวิเคราะห์และกำหนดประเด็นการปฏิรูประบบงานนิติวิทยาศาสตร์ให้สอดคล้องตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ กำหนดให้การสอบสวนคดีอาญาต้องใช้ประโยชน์จากนิติวิทยาศาสตร์ โดยจัดให้มีบริการงานนิติวิทยาศาสตร์มากกว่าหนึ่งหน่วยมีอิสระ แยกจากกัน และประชาชนสามารถใช้บริการพิสูจน์ข้อเท็จจริงโดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์อย่างมีทางเลือก ซึ่งเมื่อพิจารณานำหลักนิติธรรมมาเป็นหลักการสำคัญในการกำหนดประเด็นปฏิรูป สามารถแบ่งประเด็นการปฏิรูประบบงานนิติวิทยาศาสตร์ได้ ๖ ด้าน ดังนี้

๖.๑ การปฏิรูปด้านบุคลากร

องค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งของกระบวนการทางนิติวิทยาศาสตร์ คือ บุคลากรที่ปฏิบัติงานด้านนิติวิทยาศาสตร์ ซึ่งจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความชำนาญ และประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน ที่สำคัญต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต ปฏิบัติหน้าที่อย่างตรงไปตรงมา สอดคล้องกับหลักนิติธรรม กล่าวคือ ผู้ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรม และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ดีต้องซื่อสัตย์สุจริต ยึดหลักคุณธรรม ดังนั้น การปฏิรูปด้านบุคลากรในระบบงานนิติวิทยาศาสตร์ จึงต้องเริ่มตั้งแต่กระบวนการกำหนดมาตรฐานคุณสมบัติเฉพาะในแต่ละตำแหน่งให้ตรงตามภารกิจงาน และมีวิธีขั้นตอนการคัดเลือกสรรหาที่เป็นธรรม ตลอดจนมีหลักเกณฑ์การพิจารณาความดีความชอบโดยการประเมินผลงานที่เป็นรูปธรรมและสามารถตรวจสอบได้ อีกทั้งจะต้องมีการฝึกอบรมเพิ่มพูนทักษะ และความชำนาญในการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ เพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพผู้ปฏิบัติงานให้มีความรู้ความสามารถทัดเทียมความก้าวหน้าของรูปแบบอาชญากรรมที่เปลี่ยนแปลงไป นอกจากนี้ จะต้องมีการวางแผนกำหนดอัตราและจำนวนบุคลากรของผู้ที่ปฏิบัติงานด้านนิติวิทยาศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่ตรวจสถานที่เกิดเหตุ นักวิทยาศาสตร์ หรือแพทย์นิติเวช ให้เพียงพอและครอบคลุมทั่วประเทศ ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค เพื่อให้งานนิติวิทยาศาสตร์สามารถสนับสนุนงานสอบสวนคดีอาญา และกระบวนการยุติธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนประชาชนสามารถเข้าถึงการบริการทางนิติวิทยาศาสตร์ได้อย่างสะดวกและเท่าเทียม ตามวัตถุประสงค์การปฏิรูปที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ กำหนดต่อไป

๖.๒ ด้านการบริหารจัดการ

ในปัจจุบัน ประเทศไทยมีหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการตรวจพิสูจน์หลักฐานทางวิทยาศาสตร์อยู่จำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นสำนักงานพิสูจน์หลักฐาน(สพฐ.) สำนักงานตำรวจแห่งชาติ หรือสถาบันนิติวิทยาศาสตร์ กระทรวงยุติธรรม และในส่วนงานชั้นสูตรพลึกศพ ก็ได้แก่ สถาบันนิติเวชวิทยา โรงพยาบาลตำรวจ และโรงพยาบาลอื่นๆ ในสังกัดกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งหน่วยงานทั้งหมดตามที่กล่าวมานี้ โดยส่วนใหญ่ยังมีการปฏิบัติงานในลักษณะต่างคนต่างทำ ไม่มีการบูรณาการหรือสร้างความร่วมมือในการปฏิบัติกันอย่างแท้จริง ดังนั้น สิ่งที่ต้องดำเนินการลำดับแรกในการปฏิรูประบบงานนิติวิทยาศาสตร์ด้านการบริหารจัดการ คือ การกำหนดนโยบายและทิศทางของงานนิติวิทยาศาสตร์ของประเทศ โดยให้มีการจัดทำแผนและส่งเสริมการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ การปฏิบัติภายใต้มาตรฐานที่เท่าเทียมกัน นอกจากนี้ สิ่งที่ต้องทำอย่างยิ่งเพื่อให้งานนิติวิทยาศาสตร์ไม่ว่าจะเป็นในแง่มุมที่เป็นการพิสูจน์ความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาในคดีอาญา หรือในแง่ของการบริการประชาชน ก็คือ การปรับโครงสร้างหน่วยงานทางนิติวิทยาศาสตร์ของประเทศ เพื่อให้หน่วยงานและผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องด้านนิติวิทยาศาสตร์มีความเป็นอิสระ และปราศจากการแทรกแซง และในประเด็นสุดท้าย เพื่อให้การปฏิรูปสนองตอบเจตนารมณ์ของรัฐธรรมณูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ จึงควรมีการขยายศักยภาพหน่วยงานที่ดำเนินการตรวจพิสูจน์หลักฐานทางวิทยาศาสตร์ในส่วนภูมิภาคให้มีความสามารถเท่าเทียมหน่วยงานในส่วนกลางและเพียงพอต่อการกิจสนับสนุนการสืบสวนสอบสวนคดีอาญา ตลอดจนจัดให้มีบริการด้านนิติเวชวิทยาให้เพียงพอทั้งโรงพยาบาลในส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค เพื่อให้ประชาชนมีทางเลือกในการใช้บริการทางนิติวิทยาศาสตร์ และสามารถเข้าถึงการบริการดังกล่าวได้อย่างสะดวก อันเป็นการอำนวยความสะดวกยุติธรรมที่ดีตามหลักนิติธรรม

๖.๓ ด้านวิธีและขั้นตอนดำเนินงาน

ตามหลักนิติธรรม กระบวนการยุติธรรมจะต้องดำเนินไปอย่างไม่ชักช้า เพราะความยุติธรรมที่ล่าช้าย่อมเท่ากับการปฏิเสธความยุติธรรม ดังนั้น ขั้นตอนต่างๆ ในกระบวนการยุติธรรมต้องมีน้อยที่สุดเท่าที่จำเป็น และเป็นไปตามกรอบเวลาที่เพียงพอ สำหรับทำให้เกิดทั้งความรวดเร็ว และรอบคอบในการประสิทธิ์ประสาทความยุติธรรม ซึ่งเมื่อพิจารณานำหลักดังกล่าวมาปรับใช้กับการปฏิรูปวิธีและขั้นตอนดำเนินงานทางนิติวิทยาศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นการเก็บรวบรวมพยานหลักฐาน การส่งต่อวัตถุพยาน หรือการตรวจพิสูจน์พยานหลักฐาน แต่ละกระบวนการต้องมีการกำหนดระเบียบหรือหลักเกณฑ์วิธีการให้เป็นมาตรฐานกลาง และมีกรอบเวลาที่ชัดเจนสอดคล้องกับระยะเวลาในการสอบสวนคดีอาญาตามที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญากำหนด ที่สำคัญผลที่ได้

จากการตรวจพิสูจน์ต้องแม่นยำเชื่อถือได้ และสามารถตรวจสอบความถูกต้องได้ในทุกขั้นตอน ซึ่งในทางปฏิบัติขั้นตอนการเก็บหลักฐานนั้นนับว่าสำคัญมาก จึงควรจัดให้มีชุดตรวจสถานที่เกิดเหตุ (พิสูจน์หลักฐาน) ออกปฏิบัติงานร่วมกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ ซึ่งจะช่วยให้การตรวจสถานที่เกิดเหตุเป็นไปด้วย ความรวดเร็ว และทำให้การเก็บรวบรวมพยานหลักฐานสำคัญทางนิติวิทยาศาสตร์ เป็นไปด้วย ความรอบคอบและถูกต้องครบถ้วนเพียงพอสำหรับการนำไปใช้พิสูจน์ความผิดหรือ ความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาในคดีต่อไป อย่างไรก็ตาม เพื่อเป็นการสนองตอบนโยบาย “ประเทศไทย ๔.๐” จึงควรมี การคิดค้นเทคโนโลยีมาใช้พัฒนาระบบงานฐานข้อมูลและระบบการเชื่อมโยงข้อมูลการตรวจพิสูจน์ ด้านนิติวิทยาศาสตร์ และทะเบียนประวัติอาชญากรรมให้สามารถสนับสนุนงานสืบสวนสอบสวนได้ทุก ระดับ ตลอดจนควรมีเทคโนโลยีที่อำนวยความสะดวกให้ประชาชนสามารถเข้าตรวจสอบความคืบหน้าว่า การตรวจพิสูจน์ดำเนินการไปถึงขั้นตอนใด ผลการตรวจพิสูจน์เป็นอย่างไร รวมทั้งคิดค้นเทคโนโลยี ที่สามารถแจ้งเตือนความคืบหน้าในการตรวจพิสูจน์หลักฐานให้เจ้าหน้าที่ตำรวจที่เป็นผู้ส่งตรวจ หรือผู้รับผิดชอบการสอบสวนในแต่ละคดี หรือประชาชนที่เข้าใช้บริการได้ทราบ เพื่อให้กระบวนการ ทางนิติวิทยาศาสตร์เป็นไปอย่างเปิดเผย โปร่งใส และตรวจสอบได้ตามหลักนิติธรรม

๖.๓ ด้านงบประมาณ

ผลสืบเนื่องจากที่ยังมิได้มีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน ที่มีภารกิจงานนิติวิทยาศาสตร์ ทำให้การพิจารณาของงบประมาณจึงเป็นไปแบบต่างคนต่างขอ ต่างคนต่างทำ ดังนั้นการจะปฏิรูประบบงานนิติวิทยาศาสตร์ให้ได้ผลสำเร็จ นอกจากจะกำหนด แผนนโยบายส่งเสริมความร่วมมือระหว่างหน่วยงานแล้ว จะต้องมีการพิจารณาจัดทำงบประมาณ ในลักษณะบูรณาการเชิงยุทธศาสตร์ในภาพรวมระดับประเทศ เพื่อที่จะนำงบประมาณที่ได้มาพัฒนา บุคลากร อุปกรณ์เครื่องมือ และห้องปฏิบัติการทางนิติวิทยาศาสตร์ให้มีประสิทธิภาพ ได้มาตรฐาน ทันสมัย และเพียงพอสามารถรองรับงานสอบสวนคดีอาญา และให้บริการแก่ประชาชน ตลอดจนใช้เป็นทุนวิจัยค้นคว้านวัตกรรมเทคโนโลยีใหม่ๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการตรวจพิสูจน์พยานหลักฐาน ทางวิทยาศาสตร์ อันจะส่งผลให้นิติวิทยาศาสตร์สามารถอำนวยความสะดวกให้แก่งานสืบสวนสอบสวน คดีอาญาและให้บริการประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับหลักนิติธรรมและเป็นไปตาม วัตถุประสงค์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ต่อไป

๖.๕ ด้านอุปกรณ์เครื่องมือ และห้องปฏิบัติการ

ปัจจุบัน ผู้กระทำผิดมีการนำเทคโนโลยีที่มีความก้าวหน้าไปอย่างก้าวกระโดดมาใช้เป็นเครื่องมือในการกระทำความผิดหรือก่ออาชญากรรมมากขึ้น ส่งผลให้การสืบสวนติดตามจับกุมผู้กระทำผิดหรือการสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความผิด จำต้องนำเทคโนโลยีมาช่วยในการปฏิบัติงานมากขึ้น โดยเฉพาะเทคโนโลยีในการตรวจพิสูจน์พยานหลักฐานในคดี อาทิเช่น การตรวจพิสูจน์พยานหลักฐานทางอิเล็กทรอนิกส์ ดังนั้น นอกจากจะมีการจัดหาอุปกรณ์เครื่องมือ และห้องปฏิบัติการทางนิติวิทยาศาสตร์ที่มีประสิทธิภาพ ได้มาตรฐาน และมีความเที่ยงตรงแม่นยำแล้ว ยังจะต้องมีการพัฒนาให้มีความทันสมัยเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี และสามารถรองรับการตรวจวัตถุพยานได้ทุกชนิดด้วย อีกประการหนึ่ง อุปกรณ์เครื่องมือ และห้องปฏิบัติการทางนิติวิทยาศาสตร์ควรจะต้องมีจำนวนที่เพียงพอ เพื่อให้สามารถสนับสนุนงานสอบสวนคดีอาญาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประชาชนสามารถเข้าถึงบริการนิติวิทยาศาสตร์ได้สะดวก ตามเจตนารมณ์ การปฏิรูปของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐

๖.๖ ด้านกฎหมาย

ปัจจุบัน งานนิติวิทยาศาสตร์ยังคงไม่มีกฎหมาย หรือระเบียบเกี่ยวกับรายละเอียดของเรื่องนี้ชัดเจนนัก มีเพียงกฎ หรือระเบียบของแต่ละหน่วยงานที่กำหนดแนวทางไว้แตกต่างกัน ซึ่งในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีเพียงที่กล่าวถึงการเก็บพยานหลักฐานทางนิติวิทยาศาสตร์แต่ไม่ได้มีการกำหนดถึงประเภทคดี หรือรายละเอียดของการเก็บรักษาพยานหลักฐานทางนิติวิทยาศาสตร์แต่อย่างใด จึงมีข้อเสนอให้กำหนดเป็นกฎหมายกลางเกี่ยวกับงานนิติวิทยาศาสตร์เพื่อกำหนดขอบเขตการนำนิติวิทยาศาสตร์ที่นำมาใช้ในงานสอบสวนคดีอาญา การพัฒนาเทคโนโลยี เครื่องมือในการปฏิบัติงานต่างๆ พัฒนาศักยภาพของผู้ปฏิบัติงาน วางมาตรฐานให้เป็นที่ยอมรับ และส่งเสริมสนับสนุนหน่วยงานที่ทำหน้าที่ในงานนิติวิทยาศาสตร์ให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน และบังคับใช้กฎหมายดังกล่าวให้เป็นการทั่วไปตามหลักนิติธรรมต่อไป

บทสรุป

นิติวิทยาศาสตร์ ถือเป็นศาสตร์แห่งสหวิชาชีพและสหวิทยาแขนงหนึ่งที่ถูกนำมาใช้ในการเก็บรวบรวมและตรวจพิสูจน์พยานหลักฐานทางคดีโดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์เพื่อพิสูจน์ยืนยันความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา ซึ่งปัจจุบันมีความสำคัญต่อกระบวนการยุติธรรมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะกับงานสอบสวนคดีอาญา รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ได้เล็งเห็นความสำคัญของนิติวิทยาศาสตร์ จึงได้บัญญัติให้มีการปฏิรูประบบงานนิติวิทยาศาสตร์ขึ้น โดยกำหนดให้การสอบสวนคดีอาญาต้องใช้ประโยชน์จากนิติวิทยาศาสตร์ รวมทั้งจัดให้มีบริการทางด้านนิติวิทยาศาสตร์มากกว่าหนึ่งหน่วยงานที่มีอิสระจากกัน เพื่อให้ประชาชนได้รับบริการในการพิสูจน์ข้อเท็จจริงอย่างมีทางเลือก เมื่อนำหลักนิติธรรมซึ่งเป็นหลักพื้นฐานแห่งกฎหมาย มาเป็นหลักการสำคัญในการกำหนดประเด็นการปฏิรูประบบงานนิติวิทยาศาสตร์ทั้ง ๖ ด้าน ดังกล่าวข้างต้น ซึ่งนอกจากการพัฒนาบุคลากร เครื่องมืออุปกรณ์ ห้องปฏิบัติการ และขั้นตอนและวิธีการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพ โปร่งใส ตรวจสอบได้ และเพียงพอต่อการสนับสนุนงานสอบสวนคดีอาญาในการพิสูจน์ความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา และให้บริการตรวจพิสูจน์แก่ประชาชนตามวัตถุประสงค์ที่รัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวกำหนดแล้ว จะต้องกำหนดให้มีหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบในการกำหนดแผนและนโยบายให้หน่วยงานทางนิติวิทยาศาสตร์ในประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานที่มีภารกิจด้านการพิสูจน์หลักฐานทางวิทยาศาสตร์ หรือโรงพยาบาลต่างๆ ที่ต้องรับภาระงานชั้นสูงตรึงชีพตามที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาบัญญัติไว้ก็ตาม มีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน เพื่อให้เกิดการสอดประสานและร่วมกันปฏิบัติงานนิติวิทยาศาสตร์ให้เป็นไปในแบบบูรณาการตลอดจนร่วมกันกำหนดแผนพัฒนางานนิติวิทยาศาสตร์ของประเทศให้มีศักยภาพ และได้มาตรฐานในระดับสากล ทั้งนี้ จุดมุ่งหมายสูงสุด ก็คือ การอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้แก่ประชาชน และสร้างความชอบธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมภายใต้หลักนิติธรรม อันจะส่งผลให้การปฏิรูประบบงานนิติวิทยาศาสตร์สามารถบรรลุผลสัมฤทธิ์ตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ กำหนดไว้ทุกประการ

บรรณานุกรม

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐

คณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ (กพยช.). (๒๕๖๐). **ข้อเสนอการปฏิรูป
กิจการตำรวจ**. สืบค้นวันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๑ จาก <http://www.oja.go.th/doc/Police-2560.pdf>

คณะอนุกรรมการวิชาการว่าด้วยหลักนิติธรรมแห่งชาติ และคณะอนุกรรมการบรรณาธิการหนังสือหลัก
นิติธรรม. (๒๕๔๗). **หลักนิติธรรม The Rule of Law ความหมาย สาระสำคัญ และผลของ
การฝ่าฝืนหลักนิติธรรม**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการอิสระว่าด้วยการส่งเสริม หลักนิติธรรม
แห่งชาติสำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม

พันตำรวจเอก นพคุณ กীরติการกุล. **นิติวิทยาศาสตร์กับกระบวนการยุติธรรม**. สืบค้นวันที่ ๑๕ มีนาคม
๒๕๖๑ จาก <http://www.scdc5.forensic.police.go.th/article1.htm>

ศาสตราจารย์ พลตำรวจตรีหญิง ดร.พัชรา สิ้นลอยมา. (๒๕๖๐). การแก้ไขปัญหาอาชญากรรม
ด้วยนิติวิทยาศาสตร์. ใน **โครงการฝึกอบรมหลักสูตร การบริหารงานยุติธรรมระดับสูงรุ่นที่ ๘**
(๒๖ มกราคม หน้า ๓ -๑๙). กรุงเทพฯ: วิทยาลัยกิจการยุติธรรม สำนักกิจการยุติธรรม

พลตำรวจตรี วิชัย สังข์ประไพ. (๒๕๕๙). **การนำหลักนิติธรรมที่ใช้ในการปฏิรูปองค์กรตำรวจ.
เอกสารวิชาการส่วนบุคคล (Individual Study)**. สืบค้นวันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๕๙ จาก
<http://www.constitutionalcourt.or.th>

อาจารย์ ศักรินทร์ ภูมิตร์. **การปฏิรูป(Reform) คืออะไร**. สืบค้นวันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๑ จาก
<http://reform.kmutt.ac.th/article?aid=1>